

Nola esan albisteak ikus-entzuleari

Idazketa irrati-telebistan

Jose Larrañaga Zubizarreta

Udako Euskal Unibertsitatea

NOLA ESAN
ALBISTEAK
IKUS-ENTZULEARI

IDAZKETA IRRATI-TELEBISTAN

Jose Larrañaga Zubizarreta

Udako Euskal **Unibertsitatea**
Bilbo, 2005

© Udako Euskal Unibertsitatea

© Jose Larrañaga Zubizarreta

ISBN: 84-8438-0057-2

Lege-gordailua: BI-684-05

Inprimategia: RGM, Bilbo

Azalaren diseinua: Iñigo Aranburu

Hizkuntza-zuzenketen arduraduna: Jexuxmari Zalakain Garaikoetxea

Banatzaileak: UEU. Erribera 14, 1. D BILBO telf. 946790546 Faxa. 944793039

Helbide elektronikoa: argitalpenak@ueu.org

www.ueu.org

Zabaltzen: Igerabide, 88 DONOSTIA

Galarazita dago liburu honen kopia egitea, osoa nahiz zatikakoa, edozein modutara delarik ere, edizio honen Copyright-jabeen baimenik gabe.

Aurkibidea

0. SARRERA	11
1. IKUS-ENTZUNEZKO LENGOAIA	17
1.1. Ikus-entzunezko ulermena eta teknikaren bitartekotasuna	17
1.2. Idatzi ahoztunaren ulermen- eta jasotze-prozesua	21
1.3. Ahozkoa, irudikatzailea eta erredundantziarekin	27
1.3.1. Testu irudikatzailea	27
1.3.2. Erredundantzia, errepikapen eraginkorra	31
1.4. Albistearen egitura	33
1.4.1. Sarrerak	35
1.4.2. Amaierak	36
1.4.3. <i>Stand up, statemant</i> edo <i>stayman</i>	36
2. IDAZKETA	41
2.1. Euskara ona eta egokia ahozkotasunaren bidetik	41
2.2. Kazetaritza-euskara	43
2.3. Hizkuntza-erregistroak	44
2.4. Euskara-mota	45
2.5. Generoen haritik	47
2.6. Koherentzia sintaktikoa/semantikoa esaldietan eta irudietan	47
2.6.1. Lotura gramatikalak	52
2.6.2. Lotura semantikoak	52
2.6.3. Muntaia eta planoen koherentzia semantikoa	57
2.7. Irudiarekin idatzi. Testua irudiaren euskarri	57
2.7.1. Irudiaz gain idatzi.	59
2.7.2. Ekibokoak uxatuz.	61
2.7.3. Irudiaren funtzioak.	63
2.8. Testuaren itxuraketa	64
2.8.1. Puntuazioa	64
2.8.2. Zenbakiak, borobilak eta letratan.	65
2.8.3. Siglak, akronimoak, laburdurak eta kargu-izenak	66

3. LOKUZIOA	71
3.1. Ahoskera	73
3.2. Intonazioa edo doinuera	74
3.3. Erritmoa	76
3.4. Jarrera	77
3.5. Isiluneak eta etenak	78
3.6. Arnasketa	79
3.6.1. Sabel-arnasketa edo arnasketa diafragmatikoa	80
3.6.2. Saihets aldeko arnasketa edo erdikoa	81
3.6.3. Arnasketa klabikularra edo goikoa	82
4. AZKEN HITZA	83
5. BIBLIOGRAFIA	85

ikasleei

Nik hitzak ipintzen ditut eta entzuleari laguntzen
diot bere koloreak gehitzen kontakizunari. Euskararen
musikaltasuna ere erabiltzen dut
Koldo Amestoy

Nos hemos de plantear la redacción para la radio con
la perspectiva de un oyente que nos escuchará en
condiciones muy especiales, y con la del profesional que
ha de leer en determinada actitud.
La escucha y la lectura son los dos aspectos que van a
hacer que hayamos de cuidar la redacción para la
radio como una técnica especial, y
diferente de la de los otros medios de comunicación
Pedro Barea, Roberto Montalvillo

No es del todo cierto que una imagen vale
más que mil palabras. En realidad,
una palabra puede evocar mas de mil imágenes
Jesús Quintero

0. Sarrera

Eskuan duzun liburuxkak, irakurle, Irratiko eta Telebistako albisteak idazteko balioko dizu. Idazteko eta irakurtzeko. Ikus-entzunezko kazetariari zuzendutako le-roak dira ondoren irakurriko dituzunak. Erraz idazteko eta irakurtzeko trebetasuna lortzeko helburuarekin eginda dago liburu hau. Ez dugu erreportajerik, ez elkarrizketarik jorratuko. Oinarrizko testuak hartuko dira kontuan, eta zer hobeto albistegietako idazkerarekin hastea baino. Eguneroko informazioaren hesian ibiliko gara, albistegi argiak eta biziak —eta zergatik ez, gozoak— egiteko erremintak azaltzeko asmotan, zeure aukeraren arabera erabili ditzazun.

Idazki egokiak eta ulerterrazak lortzeko lehen baldintza hauxe da: ahozko euskara oinarri hartzea. Horrela, kazetaritza-euskara belarriaren arabera izango da. Belarriz idatzitakoa eta oihartzunez epaitutakoa, zuzendu eta berridatzitakoa. Irrati-kontuetan hainbat dakien Armand Balsebre-k “testu soinuduna” deitzen dio (1996:37) horrelako bati.

Eta noiz dugu euskara idatzia “belarriaren arabera”? Idatzitakoa beste bati irakurri eta entzuleak lehenengoan ulertzen duenean. Lehenengo irakurraldian izan behar du ulergarri. Egia esateko, ikus-entzunezko lengoaiaren zutabetzat jo dezakegu aurreko baieztapena: belarriarentzat idatzitako testua. Irakurria izango den testuaz arituko gara liburu honen orrialdeotan.

Emili Prado-ren iritzia behin baino gehiagotan erabiliko dugu liburuan (1985:7). Esperientziak eraginda, autore kataluniarrak 1985ean zioena oraindik ere balio du edozein kazetarientzat. Burua astindu behar du kazetariak, dio Prado-k, irratan lanean hasten denean. Bi arrazoigatik: bata, egiturak ez daukalako prentsako albistearekin zer ikusirik, eta, bestea, berrien aurrean jarrera aldatzea komeni delako.

Amparo Huertas eta J. J. Perona-k medio bakoitzaren ezaugarriak aipatzera-koan, irratiaren zentzu bakarreko bidea markatzen dute, entzumenaren bidez soilik hartzen delako irratiko esatariaren mezua. Ulermen-prozesua ez da berdina prentsa irakurtzen duenarentzat edota telebista ikusten edo irratia entzuten duenarentzat. Zaildu egiten du horrek idazteko eta esateko era irratan, baina hitzaren indarra eta persuasioa abantaila haunditatzat jotzen dute autoreok (1999:16).

Horretarako, behin eta berriz errepikatzen diren ezaugarriak komeni da aipatzea: aditz aktiboak erabili eta ez pasiboak, errazagoa baita ulertzea aditz aktiboa erabiliz gero. Orainaldian idatzi gehienbat. Esaldi laburrak egin, ez dezagun menpeko perpausarik egin. Puntuazio gramatikalak ez du balio irati-telebistako testuak idazterakoan, marka fonetikoari egingo diogu kasu. Albistearen egiturari begira, baztertu egingo da prentsarako oinarrikoa dela, ikasi dugun piramide irauiliaren eskema hura. Armarioaren edota errosarioaren itxura emango diogu testuari. Zenbakiak borobildu egingo ditugu, beldurrik gabe. Aditzondoak eta izenordeak sahiestu egingo ditugu, eta erredundantziari helduko diogu behin eta berriz, errepikapenaren balioak erabiliz. Euskara erabiltzeak, bestalde, gaztelania, frantses edo ingeles hizkuntzekiko dituen berezitasunak kontuan hartuko dira, ahozko-tasunaren haria oinarritzat hartzeko Zubimendi eta Esnal egileek dioten modura (1993:157).

Prentsarako idazterakoan ere, gauzak kontatzen jakiteak asko balio du, kazetaritza-euskara oinarrian euskara bera baitago irati zein telebistarako edota irakurtzeko diren idazkietarako. “Argia” astekarian zuzendari izandako Elixabete Garmendiak kazetaritza-hizkuntzaren egokitze-lanaren inguruan esandako hitzak ekarriko ditugu gogora. Euskarazko Kazetaritzaren I Kongresuan, 2004ko azaroan egindakoan esan zuenez,

“... Uztapideren “Lengo egunak gogoan” edo “Sasoia joan da gero” argitaratu berriak dastazen genituen mirespenez (1975-1980 bitarteko saioian), hor kazetaritzarako ere balio zezakeen kontatera bat bazegoela sumatuz, baina ez genekien hizkera hura gure kontatu beharretara egokitzen”.¹

Kontatzeak garrantzia baldin bazuen prentsarako kazetaritzak estilo komunikatiboa edukitzeko, nola ez irratia entzuten dutenentzat edo telebista ikusten dutenentzat?

Eta ez dugu ahaztuko, azkenik, idazkera eta lokuzioa bat eginda daudenik. Arantza Gutierrezek (2000:21) “hitza esana” eta “esateko idazkera” terminoak erabiltzen ditu. Lokuzio ona lortzeko idazkera aldatzea komeni da, eta testua berregitea eskatzen du, irakurteraza egin arte. Irakurteraza eta ulerteraza. Noski irakurtzeko gaitasuna behar duela kazetariak. Hala ere, lokuzio ona egitea testuaren irakurgarritasunetik hasten da. Hain sinplea badirudi ere —ez du inongo konplexutasunik teorian—, arituz eta ekinez lortzen den abilezia da, eta eskuan duzun liburua hortarako lagungarri izango zaizulakoan idatzi dizut, irakurle. Pozik horrela balitz.

Hiru ataletan banandu dira orrialdeak. Lehendabizikoan ikus-entzunezko lengoia arituko gara, prentsarekiko dituen berezitasunak azpimarkatuz.

1. www.berria.info/kongresua/ponentziak.php. Euskarazko Kazetaritzaren I Kongresuko txosten-emaielen testuak ondoko web orrian daude, paperean argitaratu gabe.

Ondoren, ikus-entzunezko idazketaren oinarriak aztertzen dira. Irratirako ego-kiak diren testu osatuak lehenak, baita irudiarekin testuak hartzen duen itxuraldaketa kontuan izatekoak direnak ere gero. Euskaraz edo ingelesez idaztea ez da gauza bera, hizkuntza batek besteak ez dituen ahalbideak zein ahuldadeak dituelako. Kazetaritza-euskararen atalean, ez gaztelaniazko, ez ingelesezko esamoldeek eta iritziek diotena ezin dugu bete-betean hartu, nahiz eta kazetaritzaren gainean aritu. Hizkuntzak markatu egiten duen heinean, horrela moldatu da, kasu honetan, euskara eta kazetaritzaren uztarriaren emaitza.

Gauzak horrela, hirugarren atalera goaz: lokuzioaren gaia izango dugu hizpide. Nola ahoskatu, zein tonu erabili, erritmo egokian aritzeko zer egin? Horiek dira besteak beste, ikus-entzunezko kazetariak eta lizentziaturako ikasleak egiten dituen galderak.

Garbi dago, Manu Arrasatek (1992:150) dioen modura, erdarazko doinuerak entzuten dira sarri kazetarien irakurketetan. Gaztelaniazko azentua indartu eta euskal doinua baztertu besterik ez da egiten horrela. Hutsak eginez ikasten dela eta, argibide modura hartzekoak dira liburu honen lerroetako irizpideak, beste oinordeko autoreek hala egin duten bezala. Ez besterik. Argibide diren heinean, helburua beteko luke irakurtzen ari zaren eskuliburu honek. Egileak hala uste du. Oinarrizko liburuak erabili ditugu, gehien aipatzen direnak liburuan zehar. Badira baita kontsultatu beharrekoak. Denak bibliografiaren zerrendan sartu ditugu.

Adibideak lagunduta osatu ditugu idazketako atalekoak. Nahi adina ez hala ere, zeren eta Euskadi Irratiko eta Euskal Telebistako esaldiak jartzekotan ginen, esaldi egokiak eta zuzenak, okerrak eta traketsekin batera irakurlearentzat lagungarri izan zitezkeelakoan. Hala eskatu diogu EITBko Zuzendaritzari, albistegi batzuetako testuak eskuratzea, baina ezezkoa jaso dugu erantzunez. Garbia da pobretu egiten duela liburuaren emaitza, eta argiago izan behar zuena erren geratu dela adibideen aldetik. Eginak alde batetik eta esanak bestetik. Egin berria den Euskarazko Kazetaritzaren I Kongresuan, ETBko Zuzendari Bingen Zupiriak zioen oraintxe arte urruti egon dela Euskal Herriko Unibertsitatea ikus-entzunezko eredutik, eta kidetasuna eta hurbiltasuna eskatzen zuen. Ez da lortu guk nahi genuen arloan, behintzat. Hurrengo ediziotarako konponduko al da akatsa irakurlearen onetan.

Bien bitartean, handik eta hemendik jasotako albiste sueltoak ditugu iturri, baita idazten dizun honek eta beste irakasle batzuek Leioako kanpusean egindako ikastarotik hartutakoak. ETBko euskara-zuzentzaileen arduradun Asier Larrinagak emandako ikus-entzunezko idazketaren inguruko ikastaroaz (2004)² ari gara.

2. EHUK irakasleentzat antolatzen dituen Hobekuntza Ikastaroetakoa da Asier Larrinagak emandakoa. Argitaratu gabea.

Luxemburgo Irratiko estudioetara albistegiak entzutera
etor zedin hainbat jenderi egin zioten dei.
Kanpantxila bana eman zieten ulertzen ez zutenean
jo zezaten. Hain zen handia sortutako zarata
ezen albistegia bertan behera utzi behar izan baitzuten, amaitu gabe.

In broadcast writing one of the most important decisions
you have to make is no what you can put into your
story but what you have to leave out
Leona Hood

A chil was once asked wheter he preferred radio or
television. He said radio. When the father asked why,
the child answered that he preferred radio because
the pictures are better
Tuggle C.A.

Good radio gives the listener a visual image
Fionna Russell

1. Ikus-entzunezko lengoaia

1.1. IKUS-ENTZUNEZKO ULERMENA ETA TEKNIKAREN BITARTEKOTASUNA

Hain ezberdina izanik belarrirako idaztea edo egunkarirako egitea, informazioaren pausoa ulermenean ematea komeni zaigu, entzulearen belarriak nola jasotzen duen jakiteko.

Telebistako ahots-irudiak eta irratiko ahotsak bitartekotasun teknikoak jasaten dute igorleak esaten dituenetik entzuleak bereganatzen dituen arte. Aurrez aurre hitz egiteak ez du zerikusirik etxeko egongelako besaulkian eserita ikustearekin eta entzutearekin, igorlearekin aurrez aurre egon gabe. Aditza ematen ditugun ondorengo lau irudi-grafikoetan azaltzen da garbi komunikazio zuzena eta naturala dela lehendabizikoan datorrena, naturala baina zerbait tenknifikatua bigarrenean eta teknifikatua erabat hirugarren eta laugarren grafikoetan. Hirugarrena igorlearen aldetik, eta ikus-entzulearen aldetik laugarrena, hartzailaren aldetik.

Berebiziko ondorioak ditu laugarren grafikoak. Izan ere, hor ikusten da inguruaren eragina hartzailarengan. Baliteke etxeko sukaldean jaten ari garenean entzutea irratia edo ikustea telebista. Ondoan jendea izanda hizketan aritzea ere normala da. Sukaldean edo egongelan edota autoan gidatzen goazela, ez gaude belarriak adi-adi jarrita albisteak entzuten. Beraz, arretarik gabe dagoen entzuleari, ondoan soinua, zarata eta entretenimendua duela kontuan izanda, idazle esatariak orduan eta testu ulerterrazagoa esan behar dio. Balsebre-k (1996:218) zarata-giroa aipatzen du, eta Annie Moch-en hitzak dakartza entzutearen pedagogia aldarrikatuz. Entzutea eta aditzea ez dira ekintza berdinak. Bigarrena aktiboagoa da, entzutea pasiboagoa, berriz.

“... una pedagogía en la escucha intenta desarrollar las facultades de concentración, atención, aprender a hacer la diferencia entre oír, que consiste en percibir por el sentido del oído, y escuchar, que es prestar la oreja de manera activa para oír mejor (...) parece necesario desarrollar estas capacidades, ya que en el mundo moderno donde vivimos se asiste a una gran pobreza de la escucha. Según el parecer de todos, escuchamos cada vez menos, mientras que disponemos de más elementos sonoros”.

Pertzepzioaren prozesuarekin amaitzeko, konzeptua aipatuko dugu labur-labur. “Entzunaren nekea”. Bi aldetik hartu dezakegu nekea. Entzumen-sensibilitatea: 3.000Hz-ekoa da gizakumearentzat, 500Hz eta 5.000Hz bitarteko esparruan. Muga horietatik gora eta beherako doinuak nekea sortzen du —kontuan izan 20Hz azpitik eta 20Hz gainetik botatako soinurik entzuteko ez garela gai—. Bigarren nekea azkarregi irakurritako testuak entzuteagatik sortzen da. Balsebre-ri jarraituz, minutuko 190 hitzen goitiko jarioak nekea dakar. Irakurketaren hitz-abiada normala 125 eta 190 hitzen bitartekoa da.

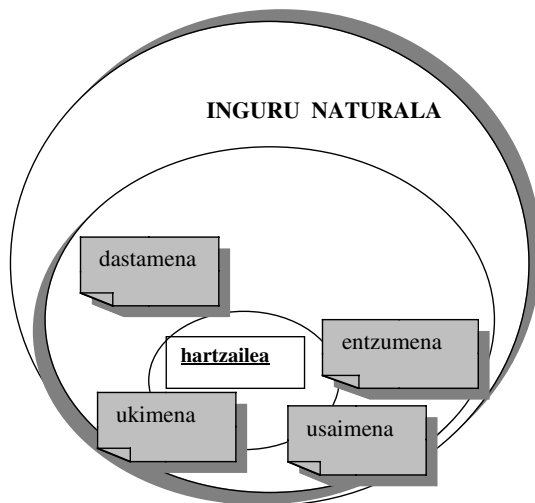
Toki askotan ezin da adi egon —arreta jarri— inguruko zaratarengatik. Ikustea ere zaila egiten zaigu behin baino gehiagotan etxeko egongelan edo tabernan telebista piztuta ondokoarekin hitzegiten ari garenean, edota egongelan dagoen liburutegiko koadroari begiratzen diogunean. Inguruak mugak jartzen dizkigu ondo entzuteko. Ez du inongo antzik zinera joateak eta ilunpean filma ikustea (hortaraxe jarrita) etxeko egongelan ikustearekin. Ez eta zuzenean futbol-partida ikusten egoteak etxean edo tabernako telebistatik jasotzen denarekin. Teknikak bitartekotza egiten du gertatzen denaren eta ikusten ari garen tokien artean.

Bertan egonda, geure begiekin, belarriekin eta gorputz osoarekin ikusi, entzun eta sentitu egiten dugu ikusten duguna (hotza, beroa, haizea, giroa, argitasuna, ondokoen zaratak, jendearen aurpegi tristeak edo alaiak...). Etxean, aldiz, guztiz aldatzen da ingurumena, eta, teknikaren bidez, audio-seinalea eta irudiaren seinalea bat eginda jasotzen dugu telebistako pantaila kristaldunetik, gertatzen ari den tokitik urrun. Mariano Cebrian Herreros-i kasu eginez (1995:56-60), ondoko grafikoak osatu dira esaten ari garena ulertzeko.

IKUS-ENTZUNEZKO INFORMAZIOAREN BITARTEKOTZA

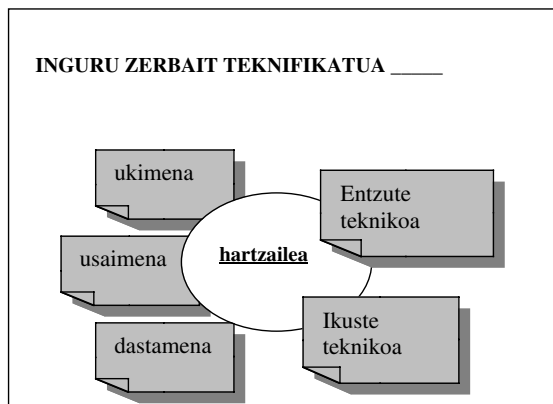
1. grafikoa. Ikus-entzunezko inguru Naturala

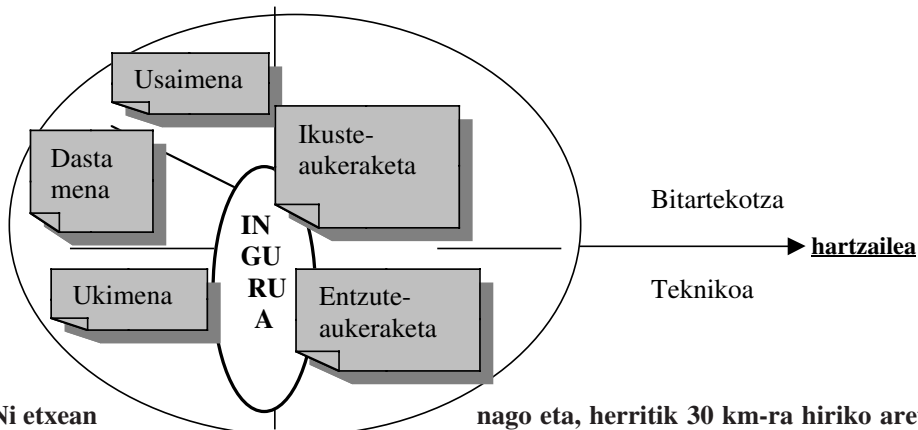
Lehendabiziko honek ikus-entzunezko naturalaren ezaugarriak adierazten ditu. Herriko Plazan bertatik bertara Teatroa ikusten dagoenaren azalean jarriko gara. Hartzailleak zuzenean ikusten du, entzuten ditu bertatik bertara aktoreen hitzak eta zentzumen guztiak bera dagoen inguru naturalean daude.

2. grafikoa. Ikus-entzunezko inguru Naturala zerbait Teknikatua

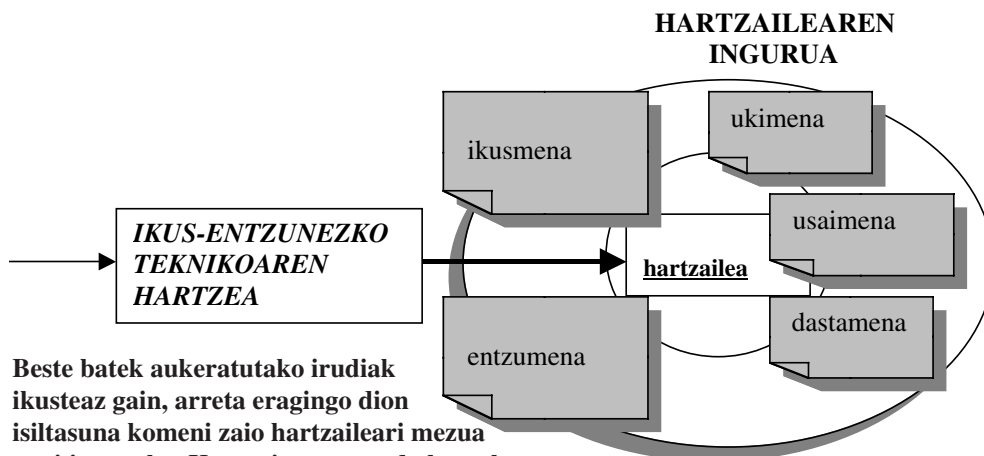
Teatroko aktoreek bozgorailuak ipintzen dituzte (entzute teknikoaren bitartekotza) jende-multzo handiak urrutitik ere entzun dezan, eta pantaila erraldoia jartzen dute albo batean urrutiko jendeak hobeto ikusteko, (ikuste teknikoaren bitartekotza). Horrela, inguru naturalari teknika ezartzen zaio. Ingurua zerbait aldatzen da hartzaillearentzat.

IKUS-ENTZUNEZKO INFORMAZIOAREN BITARTEKOTZA _____**3. grafikoa. Urrutiko Ikus-entzunezko Teknikoa**

Ni etxean nago eta, herritik 30 km-ra hiriko aretoan antzezten ari diren lana grabatzen dute. Kamerak audioaren eta bideoaren aukeraketak eginez gain, bat egiten ditu, eta audio-seinalea eta bideoa nahastuz, Bitartekotza Teknikoa dela medio, nire egongelako telebista-pantailaraino iristen da. Urrutiko ikus-entzunezko teknikoa deritzon grafiko honetan bi toki daude, aurreko bi grafikoetan ez bezala. Teatroa antzezten den tokia, batetik, etxeke egongelatik ikusten dena bestetik. Hartzailera ez dago teatroan, etxean baizik. Ikusten duena, teknikak bideratzen diolako ikusten du, irudiaren seinalea eta audioarena bat eginda etxeratzen baitizkio teknikak.

4. grafikoa. Ikus-entzunezko Teknikoaren Hartzea

Beste batek aukeratutako irudiak ikusteaz gain, arreta eragingo dion isiltasuna komeni zaio hartzaileari mezua ongi jasotzeko. Komeni arren, ez da horrela gertatzen gehienetan. Zarataz inguratuta ikusten dugu eta entzuten dugu sarri irrati eta telebista. Ingurumen Zarata edo Informazio Zarata, era bietara deitu ohi zaio, ongi entzuteko moduan ez dagoen hartzaileak jasotzen duen egoera horri. Zarataren kutsadura sufritzen du hartzaileak eta, horregatik, entzule edo ikus-entzulearen egoera horretaz jabetzeak garrantzi handia dauka kazetariarentzat. Idazketa-lana beste era batera egingo baitu. Hizkuntza irudikatzailea erabiltzen ahaleginguko da. Armand Balsebre-k hala dio: “El ruido ambiental impide o dificulta el proceso de reconocimiento de formas y asociación de ideas, bloqueando el mecanismo imaginativo o de producción de imágenes auditivas” (1996:218).

1.2. IDATZI AHOZTUNAREN ULERMEN- ETA JASOTZE-PROZESUA

Nola ulertzen ditugu irrati-telebistako testuak? Zelan jasotzen dugu informazioa? Cassany ahotan hartuz, A. Huertas eta J. J. Perona-k (1999:16-18) sei aldiko prozesua deskribatuko digute. Hona hemen pausoak:

1. Antzematea, ezagutza, onarpena
2. Aukeraketa
3. Interpretazioa
4. Aurrerapena
5. Inferentzia
6. Erretentzioa

Kazetariaren ahotsezko testuak berehalako ulermena eta harremana izango du entzulearengan; hori da komeni dena, behintzat. Bertso-arloan sartuta, Andoni Egaña zera dio (2004:16), bertsolariaren eta entzulearen prozedurak batez bestekoak direla eta “...entzulearen jasotze-prozedura hasten baita bertsolariaren osatze-prozedura amaitzen den lakuan: hots, kantuaeren lehen silabekin.” Batez besteko harremana izateko, hona hemen aipatutako sei pausoak:

1. *Antzematea*. Lehendabizi, antzematea da. Ahotsarekin mezua ulertarazi behar du esatariak. Garbi hitz egitea du helburu, eta entzuleak argiago edo ilunago jasoko du informazioa harik eta esatariak ondo ahoskatzeko eta ondo irakurtzeko ahalegina egiten duen heinean. Horrela, identifikazio-esparruan gaude.

Identifikazio-arloan asko esan nahi du ahotsaren tinbreak. Esatariaren tinbrea nolakoa den, hala irudikatzen du entzuleak ikusten ez duen pertsonaren aurpegia. Kolore oneko ahotsa eta gozoa izanik ere, harremana berehalakoa da, gustagarria egiten denean. Beste gauza da, esataria aurrez aurre ezagutzen denean. Buruan egin dugun irudiaren aurkakoa izan daitekeelako eta momentu horretan ahotsaren magia ahuldu egin daitekeelako.

2. *Aukeraketa*. Entzuleak jasotzen duen informaziotik aukerak egiten ditu. Berarentzat inportanteak ez diren informazioak bazterrean uzten ditu, ulertzen ez dituenak ere bai, beste batzuk hartzen dituen bitartean, aukeratzeko dituen bitartean. Hori beti gertatzen da neurri batean, komunikazioaren teorian hondarrak eta zaratak parte hartzen dutelako informazioan. Ikusi berria dugu ikus-entzunezko informazioaren bitartekotza. Informazio-aukeraketaren esparruan laugarren grafikoa da gertukoena, hartzailearen inguruari dagozkion baldintzak zein ezkor eta zaratsatu diren jabetzeko.

Gauzak horrela izanik, kontua zera da: entzuleari hanka egiten diona (ez ulertzeagatik edota zaratagatik) gehiegi ez dadila izan, horixe da helburua, eta, horixe lortzeko, ondo dago behin baino gehiagotan azpimarratu nahi dena esatea. Bestela, denbora luzeagoa eskaini behar zaio entzuleari informazioa ondo helarazteko.

Esandakoagatik, ez dago dudarik erredundantzia erabiltzea egokitzen zaiola kazetariari entzuleak mezua ahalik eta informazio osoa jaso dezan.

3. *Interpretazioa*. Zentzu bat edo bestea ematen dio entzuleak informazioari, hots interpretatu egiten du. Norberak duen ezagutza eta esperientzia gehitzen diogu entzuten dugunari. Batzuetan filmaz, telebistaz ikusitakoa edo irakurritakoa baliola ezartzen dio entzuten den informazioari. Edozein gai hartzen dugula hizpide, bat non jaiotakoa den edota entzuten ari den gai horretaz gertuko/urritiko ezagupidea duen, interpretazioa ere neurri berean egingo du. Aipatu orduko hasten da entzulearen burmuina gai bakoitzaren inguruko burutazioak abiadan jartzen. Adibide batzuetan pentsatu: Athletic, frankismo-garaiko egoera, UPV-EHUko hauteskundeak, Katmandu-Himalaya, Israel-Palestina...

Manuel Pereira-k (1992:120-125) garrantzi handia ematen dio interpreta-zioari. Bankuetxeko langileak eta unibertsitateko ikasleak izan ziren behin batean azterketa-iturri eta ondorio-parea interesatzen zaigu, beren interpretatzeko eragatik bitxiak bezain adierazgarriak direlako kasu bietan:

Talde bakoitzarekin zerikusi zuzena zuten albiste baten jarraipena interesa-rekin egin zen eta erraz, gainera, baina era berean, azalekotzak jo zen norberaren inguruko informazioa.

Aldiz, bankarioei zail egin zitzairen unibertsitateko informazioa, baina, era be-rean, sakona. Ikasleen interpretazioa berdin-berdina izan zen bankuko albistea-rekiko: zaila baina/eta sakona.

O. Finndahl eta B. Höijer autore suediarrek (1985: 379-396) eransketa bat egiten dute, ulermen-prozesuaren eta norberaren ezagutzarekin lotzen duena. Ulermen eta memoria konzeptuak bereizten dituzte. Ulermen-prozesua entzuten ari garen bitartekoa baldin bada, memoriarena, berriz, entzun edo ikus-entzun ondo-rengo da autoreontzat.

Ikerketa baten ondorioz, zera diote: zenbat eta gertuagoko gauzak entzun eta ikusi albistegietan, orduan eta memoriaren barneko lehen apalean gordeko ditugu, berehala akordatzeko. Gertuko gauzak eta norberaren aurreko esperientziarekin lotuta dauden gaiek ere antzera jokatzten dute gure burmuinean. Ulertu hobeto egi-ten ditugu eta, gorde eta gero ere, errazago akordatzen gara beraiekin. Ideia hauek interesgarri zaizkigu, benetan ulermen-prozesuaren interpretazio-arloa garbiago ikusteko.

Findahl eta Höijer-en ikerketaren emaitzekin jarraituz, albistegien informazioa ikusi eta entzun zutenek hobekien gogoratzen zituzten albiste-elementuak bi hauexek ziren: lehendabizi, albistea gertatu zeneko tokia eta, ondoren, albistearen subjektuak. Gutxien gogoratzen zituzten elementuak, ostera, bi eratakoak ziren: albistearen arrazoiak eta ondorioak. Beraz, ondorioa dator berahala ikerketaren emaitzekin: arrazoiak eta ondorioak esplikatzekeo esfortzu handiagooa egitea komeni dela, entzuleek eta ikus-entzuleek informazioa jaso dezaten, hobeto jaso dezaten. Beste hitzetan esanda, interpretazio-lana errazagoa egin dakien.

Paula Mizraji eta Silvana Caro-ren “competencia” (konpetentzia) hitzaren definizioa dakargu hona, interpretazio-lan honi dagozkion lerroei amaiera emate-ko. Hartzailak kodigo-multzoa erabiltzen du jendetza baten ezagupide komunak direnak eta mezuak deskodifikatzeko edo, beste hitzetan esateko, “ulertzeko” erabiltzen dituenak. Kodigo-multzoak eta ezagupide komunek osatzen dute autoreok “konpetentzia” edo ahalbide deitzen dutena. Hartzaille aktiboaren proze-suan txertatzen den pausooa, dudarik gabe.

Balsebre-k (1996:225) “imaginario colectivo” (imaginario kolektiboa) erabil-tzen du erkidegoko biztanleriak dituen balio konpartituak definitzeko: “conjunto de valores, opiniones, mitos y fabulaciones compartidos y que dan coherencia al tejido social y otorgan conciencia de comunidad cultural”. Pertzepzioaren faktore sozialak aztertzerakoan aipatzen du delako “imajinarioa”.

Munduarekiko ikusmira aipatzen du Gabriel Perez-ek (2003:47) eta, “cosmovisión” (kosmobisio) hitzaren bidez, telebistako irudien konnotazio-diskur-tsora joaten da

“ ...En la mente del espectador, el discurso de las connotaciones aporta algo que tiene mucho que ver con las sensaciones finales, con los sentimientos de aprobación o rechazo de lo que la pantalla está ofreciendo en cada momento. Y aquí la casuística es enorme porque depende del espectador, está en función del mundo interior de cada cual, sus “posiciones previas”... , en definitiva, de su cosmovisión”.

Javier de Santiago Guervós-ek (2001) hizkuntzaren eta kulturaren artekoak nabarmentzen dituen eran, kulturarena interesatzen zaigu lerro hauetan ari garen interpretazio-lanaren ingurukoak aztertzeko:

“ ...Si queremos que nuestras comunicaciones tengan éxito, si queremos que la comunicación sea eficaz, tenemos que tener muy en cuenta la información que compartimos con nuestro interlocutor, su sociología, en definitiva su cultura... porque el código que interpreta no es sólo un código oral, sino toda la información que perciben sus sentidos en el contexto cultural en el que se desarrollan.”

4. *Aurrerapena*. Aurrerapenaren figura ere garrantzizkoa da ulermen-prozesuan, zeren eta bat-batean ezin baitugu informazioa azkenetik hasi, eta atzekoz aurrera tolestu. Ideak xehetuta eta handitik txikira ordenan jarrita ulertzen dira (da) hoberen. Handitik eta orokorretik abiatu, eta zehatzagoak deskribatzera pasatu gero. Ahozkotasunean, horrelaxe kontatzen dizkiogu gauzak elkarri, garbiago adierazten direlako. Irratian erabiltzen dira honelakoak albiste-hasieretan: *Euskal Herrira gatoz... Mundura begira jarriko gara orain... Kiroletara egingo dugu salto...* Hori esan ondoren, zehazten hasten da esataria: *Euskal Herrira gatoz. Osakidetza zerbitzuaz arituko gara... Mundura begira jarriko gara orain. Txetxenian gaur ere hildakoak izan dira... Kiroletara egingo dugu salto. UEFA futbol-txapelketako partida jokatu da gaur gauean San Mamesen...*

Pistak apurka ematea omen da bertsolariaren armetako bat. Hala dio A. Egañak (2004:43):

“ ...Pistak apurka emanaz adieraziko diogu entzuleari zeri buruz ari garen. Berdin dio entzuleak alde zurretik jakitea. Guk, ez baleki bezala jokatu behar dugu. Horrek emango digu ikuspegia, distantzia, zer esana, eta jolasean ari gareneko gozamena”.

Ezinbestekoa zaio entzuleari testuen ordena jarraitzea arretari eusteko. Berriro ere, erreduantzia azaltzen zaigu testuko erreminta egokitzen. Aurrerapena

ongi egiteko baliagarria da testuaren barruko ordena, ideiak tolestuta esatea, horrela, errazago sar dadin entzulearen belarrira. Gorka Palaziok (2000:99) dio: "... entzulearen arrazoibidea horrelakoa baita: ordenatua, metodikoa eta logikoa". Autorearentzat, testuaren ordenamendua hari honetatik letorke "*ezagunetik ezezagunera, orokorretik partikularrera, handitik txikira, horixe da araua, idazteko orduan ERRAZTASUNA eta ERREPIKAPENA ere kontuan hartzekoak direlarik*".

5. *Inferentzia*. Inferentziari dagokionez, esan ezen testuaren irakurketarekin batera kazetariak giro-soinua erabiltzen duela. Inguratzen duen giroarekin ez da ahanzten, bildu egiten du informazioa baliagarri zaiolakoan entzuleari. Irakurtzen duen testuari informazioa gehitzen dio, inferentziak, eta entzuleari gehigarri aberats hori eskaintzen dio bere ahotsarekin batera. Pentsa, manifestazioko giro-soinurik ematen ez badu kazetariak, entzulearentzat sinesgarritasuna galduko luke informazioak eta pobrea irudituko litzaioke albistea.

Bideo-hasiera telebistako albistean edo irratiko kronika-hasieran askotan erabili ohi den teknika da: giro-soinuarekin hasi bospasei segundotan. Kazetariaren ahotsa gehitzen zaio ondoren. Inferentziaren teknikak informazio ugari eta indartsua eskaintzen dio ikus-entzuleari. Duen garrantzia nabarmentzeko, zera dio Carolyn Lewis irakasleak (1994:62), Watergate kasuan telebistako erreportajeak egin zituen kazetari ezagunak

"...Apurte zure kontaketa dituzun inertiak, soinua erabiliz. Utzi egin behar zaio soinuari istorioa kontatzen. Ez daitezela, idatzi duzunaren laguntzaile hutsak izan".

6. *Erretentzioa*. Erretentzioaz edo Epe Laburreko Oroimenaz arituko gara orain labur labur. Ezaguna da gure burmuinekin entzuten dutenaren azkeneko hitzak edo soinuk gordetzen dituztela, eta denbora luzeak ez, gainera, lehen esan bezala. Bizitzan zehar izan ditugun barne-barneko sentimenduak eta esperientzia markatuak gelditzen dira, grabatuta oroimenean, eta garbi gogoratzen ditu pertsonak 10, 20 edo 50 urte aurretik izandako bizimoduak eta gertaera zehatzak. Aitonamonei belarria jarri besteik ez dago horrela dela jakiteko.

Aldi berean, azkeneko gauzak gordetzeko gai ez gara askotan, eta Irratiaren kasuan horixe gertatzen da, hain justu. Burmuinak bota egiten ditu jasotako hainbat sentsazio, soinua eta estimulu, eta gutxi batzuk gordetzen ditu. Erretentitzeko gai bada gizakumea, baina erraztu egin behar dio oraingo honetan ere esatariak entzuleari. Duen oroimen arina kontuan hartuta zer figura erabiliko duen pentsatzen jarrita, hainbat alditan esan duguna dakargu berriro: erreduantzia.

Beraz, entzuleak hartze-prozesuan duen deskodifikatzeko azkeneko atala da erretentzioarena. Huertas eta Perona-k (1999:17) MCP (Memoria a Corto Plazo) deitzen diote, hots, Epe Laburreko Oroimena (ELO).

Sharon Begley-ren hitzak aipatzen ditu Balsebre autoreak(1996:202) eta antzeko gauza esateko honako terminoak erabiltzen ditu “memoria inmediatea” eta “memoria a largo plazo”, iparramerikako ikerketan oinarrituta. Hirurogeitahamarreko hamarkadan sortu zen ezagupide-psikologia izeneko eskolaren eskutik, hain zuzen. Begley ikerlariak dioenez, gehienok zazpi digito (telefono zenbakiaren luzera) gordetzeko gai gara hortxe-hortxe “berahalako oroimenean”, baina horietako batzuk sartu litezke oroimen iraunkorrean, sakonean gordetzen duen kutxan. Hau da, “epe luzeko oroimena” delakoan. Denok dakigu —dio Begley— zein indar duten emozio haundiekin gordetako oroimenak, eta gaztetako adibidea jartzen du: norberak entzun zuen kantua lehenengo musua eman zuenean.

Autore guztiak datoz bat oroimenaren gaia eta albistearen egitura lotzean. Prentsan ez bezala, irratian hasierak eta amaierak garrantzia du, eta ezin da pentsatu piramide irauliaren egitura erabiltzea, azkenengo informazioak bazterrean uzten dituelako idazteko formula horrek. Irratian ezin da hori egin, behin eta berriz gogoratu egiten zaiolako entzuleari esandakoa, azaleko burmuinean gordetzeko arazoak daudela kontuan hartuta.

Hari honetan, azkenik, Karvasova-ren hitzak dakartzagu, zeren eta berak uste baitu narrazioaren hasierako hitzak eta amaierakoak direla ondoen gogoratzen dituenak entzuleak. Balsebre-k egoki aipatzen du ideia hori (1996:206):

“...la psicología general ha mostrado que de una serie de objetos, de nociones, de elementos, se retienen mejor los que están colocados al principio y al final. En lo que concierne al principio, la razón es la frescura de la memoria y la novedad de los materiales; en lo que respecta al final, la explicación se basa en el hecho de que la percepción es reciente, y que la última impresión no ha sido cubierta por ninguna otra”.

Balsebre-k berak dio komenigarria dela irratiko albistearen amaieran datu berria ematea, originala, interesgarria, prentsan gertatzen denaren kontrakoa, azkenekoak kenduta ere ez baita ezer pasatzen, garrantzi gutxien dutenak direlako, piramide irauliaren eskeman oinarrituta.

Jasotze-prozesuak bietarako balio du, irratirako zein telebistarako. Informazio-hartzearen pausoak, telebistaren kasuan, baditu Sanabria-ren ustetan (1994:75) hiru apaleko jasotze-modu, irakurketaren hiru maila ikusten baititu autoreak: instintiboa edo instintoduna, deskribatzailea eta sinbolikoa.

Instintodunak irudia ikusi orduko, sentsazioak jasotzen ditu (kolorea, formak, berehalako ebokazioak). Emozioek jasotzen dute lehendabiziko inpresioa, hotza zein beroa. Bigarren jastoze-pausoak deskribapena egiten du irudi barnean ikusten dituen elementuekin (planoak, argiak, gerizpeak, ikuste-eremuak). Hartara, objektuak hartzen dira, subjektuak bezalaxe, eta giroa ere begietatik burmuinera doa.

Hirugarren koxka sinbolikoa dela esan dugu Sanabria-ren eskemari jarraituz. Abstrakzioaren unea iritsi da. Jakituriaren harien barnean arlo sinbolikokoak eta arrazionaltasun-esparruak aktibatzen ditu. Gorago esan den bezala, deskodifikazioaren eta interpretazioaren jokoan murgiltzen da hirugarren maila hau, aurreko bien ondorio gisa.

1.3. AHOZKOA, IRUDIKATZAILEA ETA ERREDUNDANTZIAREKIN

1.3.1. Testu irudikatzailea

Bi baldintza dira erreferentzia nagusi irrati-telebistako albisteetan idazketa bizia eta ulergarria egiteko: hizkuntza orala edo ahozkoa kontuan hartzea alde batetik, eta erredundantzia erabiltzea, bestetik. Bata zein bestea ulergarritasunaren sustrai eta ezinbesteko laguntzaileak izango dira testua entzuleari begira idazterakoan.

Soinudun lengoaia. Irratiaren irudimena. Hona hemen irratiaren soinua eta irudia adierazteko C. A. Tuggle-k jartzen digun adibidea (2001:90). Ume batek irratiari jarritako abantailak aiderezten dira:

“...You can hear the person speaking, her the inflection in his or her voice, the tone, the emotion. You get to use your mind’ s eye.

A child was once asked whether he preferred radio or television. He said radio. When the father aske why, the child answered that he preferred radio because the pictures are better.

It’ s up to the radio writer to create those word pictures. The best ones become “word-smiths”. They know what words mean, and they choose the appropriate words, the most descriptive words for the story they’ re telling to the listening audience. Some television writers and reporters have started their careers in radio and will tell you “if you want to get into television, start in radio.” There, the pictures don’ t get in the way”.

Armand Balsebre-k (1996:37) dio soinudun testua dela irratikoa:

“El texto escrito para la radio es un texto sonoro, pues sólo así será “leído” por el radioyente. Por consiguiente, es necesario integrar en la redacción de este texto aquellos recursos expresivos que connoten la referida impresión de realidad acústica, la misma sensación de naturalidad y espontaneidad del discurso improvisado”.

Ezin uka irratia ahalbide indartsuak dituela komunikatzeko. Telebistak ere bai, baina zenbait topikok ez dute laguntzen hedabide bakoitzaren mugak eta abantailak bere tokian jartzen.

Maria Teresa Santos irakasleak (2004:23) irratitari jartzen dizkion berezitasunen artean pare bat aukeratu ditut. Hamabi aipatzen dituen arren, hirugarrenari eta bostgarrenari erreparatuko diegu. Honela diote:

“... 3. Posee gran capacidad de penetración y sugestión en el oyente. (...) 5. La ausencia de imagen hace de ella (la radio) el medio de información que menor esfuerzo requiere para su comprensión”.

Hirugarren puntuak imaginazioarekin lotura zuzena dauka, entzulea lotuta gelditzen baita belarrira joaten zaizkion hitzekin, lotuta eta sugestionatuta. Irudirik gabeko informazioa izanik, errazago ailegatzeko motiborik badauka irratia, testu irudikatzailea egitekotan, noski. Dena dela, telebistako irudiaren eta testuaren arteko txertaketa egokia eta indartsua egiten jakinez gero, ez dago horren zuzen eta erraz ulertzeko beste ezer.

Jesús Quintero esatari ospetsuak esandakoak adierazgarri zaizkigu: “En la tele, la gente dice que una imagen vale mil palabras y en la radio una palabra evoca más de mil imágenes”.³ Esan dezagun: testu deskribatzailea eta irudikatzailea, entzutekoa da. Aldiz, ideien, konzeptuen abstrakzioa, irakurtzekoa den testua da.

Aurrez aurreko hizkuntzan errepikatu egiten ditugu hitzak eta esaldiak, makulu-hitzak edo betegarriak (nolabait...) erabiltzen ditugu, baita interjekzioak ere. Albistegietan, aldiz, ezin dugu horrelakorik sartu, nahiz eta lengoia publizitarioan edo dramatikoan, esaterako, inprobisazioa beharrezkoa izan sentimenduak adierazteko. Irrati informatiboan naturala eta bat-bateko eran jarduteak ordu askotako gertaketa-lana eskatzen du aurretik. Horretarako, esaldi txikiak eta garbiak, hitz zehatzak erabiliko dira.

Lengoia zuzena, beroa, gertukoa, adierazlea eta komunikatzailea; beraz, irratikoa. Hortxe du indarra irratia eta telebistaren lengoaiak. Cecile Wright autore ingelesak dioten modura (2002:114-115), giza ahotsa da muina, eta entzule-ikusleak sentitu egiten du jendearen hitza eta emozioa:

“...The strength of broadcast media is the human voice, hearing, and seeing, for ourselves how people are feeling. We can judge their state of mind; whether they are angry, upset, elated, jubilant. We can hear the emotion in their voice, we can see it on their face, we can watch their body language and we can share in the moment as it is happening a boast newspapers can never match. While immediacy of the Internet may rival broadcast news, it cannot yet challenge the impact, the emotion and the intimacy of radio and television”.

3. Jesús Quintero-ren hitzok “La noche abierta” TVE2 programan esandakoak dira. Pedro Ruiz zuzendari eta elkarrizketazailearen programan 2001-01-11n.

Bien arteko aldeak ere nabarmen jartzen ditu Wright Cecile andereak, (2002: 114-115) irratia irudiaren sortzaile dela esaterakoan:

“...in radio, pictures are created in our imagination. We can be stimulated through sound and voices... Radio is a very personal medium and allows the listener to take part in a way television, which is a very passive medium, cannot... While radio can create mental pictures, television must show them to us”.

Gertukoa diogu zeren eta masa-hedabidea izanagatik ere, bakarkakoa da (“kaixo entzule”, diosku esatariak; “oraintxe gatoz, ikus-entzule”; “desocupado querido lector” Cervantes-ek zioena, “On Kixote” liburuaren aurkezpenean). Lewis Carroll-ek neska bat zuen buruan “Aliziaren abenturak lurralde miresgarrian” idatzi zuenean. Neska horri hitz egiten ziolako irakurri dute milioika jendek liburu hori mundu osoan zehar. Xabier Amuriza bertsolaria aipatzen digu Andoni Egañak. Bertsolari Txapelketan 1980an “aita” gaia jarri zioten bertsoak botatzeko, eta bai bota ere. Aita guztiei ez zien kantatu, bereari kantatu zion. Semea Zamoran preso zegoela Etxanon hil zenari. Egañaren esanetan (2004:142) “... ez dago aita guztiei kantatzerik. Bereari kantatuz lortu zuen gu denok hunkitzea”.

Irratiko eta telebistako informazioaren **mugak** aipatzearen, honako hauek:

- azkartasuna
- errepikapenik eza
- norabide bakarrekoa izatea, joan-etorririk gabea, bueltarik eza
- inguru teknikoak dela eta, hartzailearen arretarik ezak sortutako arazoak

Eta baliabideak eta **abantailak**, aldiz, orain arte esandakoak. Zuzena, beroa, intonazioaren erabilera egokiak eta erritmoak ere komunikazioari indar handia ezartzen diote. Hizkuntzaz gaindiko linguistikoak ez diren hainbat faktore daude irratian. Kontuan hartuz eta erabiliz, esatariaren informazioa aberastuko dutenak, hain justu.

Baliabide linguistiko eta sintaktikoak:

- sintaxi sinplea
- termino garbiak eta zehatzak
- subjektuaren erabilera izenordeak alboratuz
- aditz egokia eta aktiboa erabili eta aditzondoak saihestu
- siglarik eta zenbakirik ez esan, esanahia nahastu eta zaildu egiten badute

Bi adibide kontrajarri ipiniko ditugu. Biak irratian esandakoak dira. Testu komunikatiboa zein den eta testu traketsa zein berehala konturatuko da iralurlea. Batak esaldi garbiak ditu, aditz aktiboa eta eraginkorra, orainaldian idatzitakoa. Testu arina, menderagailurik erabili beharrik gabe ongi adierazten duena. Informazio ugari eman eta berehala jasotzen dena, esfortzurik gabe barrurazten dena. Bestea, aldiz, kontrakoa da. Menderagailuak erabiltzen ditu, luzea da eta ulergaitza egiten da bat-batean. Irratian esandakoak biak.

Testu komunikatiboa

“... Berebiziko astindua eragin du Andolin Eguskitza euskaltzale, idazle eta irakaslearen heriotzak euskal kulturaren munduan. Bihotzekoak jota hil da goizalden 50 urte zituela. Kontaezinak dira bere artikulu, liburu eta bestelako argitalpenak eta hizkuntzalari gisa emandako lanak. Hileta eta elizkizuna etzi egingo diote Santurtziko San Jorge elizan arratsaldeko seietan”.

“... Duela ordu bete eskas jakin dugu, bestalde, Frantzia lehegailu bat atzeman dutela trenbide baten alboan. Paris eta Suitzako baseen artean kokatuta zegoen lehegailua. Frantziako Barne Ministerioan momentu honetan, Krisi Gabinetea elkartuta dago”.

Testu traketsa

“...Bestalde, bahiketa honen aurretik izan zen beste bahiketa ahaleginean hil ziren hiru bahitzaileen inguruan lekuko batek esan du hiruek beren buruaz beste egin zutela”.

“...Landetako Departamendu osoan oraindik argindarrik gabe diren bost mila etxeetan ere Eberteko langileak egoera datozen orduetan konpontzeko ahaleginetan ari direlarik”.

Irratiaren lengoaiaren osagarriak zeintzuk diren orain arte esan ez badugu ere, bi dira: soinua (hitza, musika, soinu-efektuak eta giro-soinuak) eta, horrekin batera, isiltasuna.

1.3.2. Erredundantzia, errepikapen eraginkorra

Lehenago aipatu den ulermen-prozesuarekin lotzen da zuzen-zuzen Erredundantzia figuraren erabilpena. Esandakoaren berradierazpena dela dio Manuel Pereira-k Erredundantzia (1998). Baina, defini dezagun zer den Erredundantzia. Errepikapena da erredundantzia, berradierazpena. Zentzu negatiboan ikusita, errepikapen aspergarria.

Aspertu egiten du entzulea

- a. Hitz berdinak eta elkarren gertu erabiliak direlako. Sinonimorik erabiltzen ez delako testuan.
- b. Egitura berdineko esaldiak idazten direlako bata bestearen ondoan.
- c. Ordena berberarekin esaten direlako hitzak eta esaldiak.

Hitz hutsarekin ez ezik, telebistan ere eror daiteke azpergarritasunean, irudien eta hitzen arteko lotura egitean, adibidez, baldin eta irudian ikusten duguna esplikatzera mugatzen bada kazetaria, ikusten duguna adieraztera bakarrik. Azaltzen ari garen Errepikapenaren alde ezkorraz Mayeux Peter autoreak (1996:270) dioena eskaintzen dugu ondoren:

“...Picture and sound should coincide, but if the words heard always exactly match the pictures seen, the viewer could become bored with the tedious and redundant matching of audio and video”.

Autoreak dio tentagarria egiten dela ikusten den guztiaren esplikazioa ematea eta testua jartzea irudi guztien aurrean, baina, ahal dela, tankera honetako esaldirik ez aipatzea dela egokiena, hots, “hemen ikusten duzuen bezala...”, “ikusituz bezala...” etab.

Erredundantziaren alde baikorra erabiltzera garamatza ondo idatzitako irrati-ko eta telebistako testua lortzeak. Alde onean erabilia, erredundantziak beste aurpegia erakusten digu. Aspergarria izatetik, testuari bizitasuna ematera bihurtzeraino. Arina eta ulerterrazagoa egiteraino. Horretarako, hiru bide proposatzen dira:

- a. Sinonimoak erabiltzea.
- b. Esaldien sinonimia edo parafrasia kontuan hartzea eta hirugarrenik.
- c. Joskera sintaktiko ezberdinak dituzten esaldiekin jokatzea testuan.

Manu Arrasateren esanetan (1998:38)

Sinonimo-erabilerak aberastasuna eta bizitasuna ematen dizkio testuari. Hizkuntzaren aberastasunaz jokatu behar dugu eta neurri beretsuan erabiliko ditugu gauza bera esateko dauden modu guztiak, bat ere baztertu gabe. Jakina da sinonimoen artean hitz batzuk besteak baino ezagunagoak direna eta hitzik hedatuena erabiliz kazetariak errazago lortzen duena komunikazioa.

Erredundantziaren funtzioez edo helburuaz hitzegiterakoan, egileak bat datoz hiru funtzio nagusi dituela aitortzean:

- Ulermen-prozesua erraztu egiten du Epe Laburreko Oroimenean eusten laguntzen duelako. Informazioa finkatu egiten du.
- Entzuten egoteko esfortzu gutxiago egingo du entzuleak eta arreta handiago jarri.
- Erredundantziak gida-lana egiten du informazioaren interpretazio-garaian, garrantzi handienekoa markatzen laguntzen duelako.

Baina, zein neurritan erabili Erredundantzia? Zenbateraino aritu Erredundantziarekin, albistearen eraginkortasuna lortzeko? Non dago Erredundantzia-maila? Ez dago erraz jakiterik idazterakoan neurri hori non dagoen. Ez gutxiegi, ez gehiegi. Esperientziak jartzen du muga. Bada esaten duenik minutu t´erdiko albistean bost aldiko errepikapena goitik ibiltzea dela. [Huertas eta Perona-k (1999:42) Balsebre-ren hitzak jasoz].

Azken batean, hartzaille aktiboa dela jakinik —lehenago esan bezala, testuari bueltarik emateko eta erreparatzeko aukerarik ez daukanez entzuleak— eta berehala deskodifikatu beharra duela kontuan hartuta, igorleak lantzeko eta kodifikatzeko premia dauka. Pereira-k dioen bezala, berehaka deskodifikatzeko derrigortasuna dauka hartzailleak ahozko lengoian eta hortxe datza gakoa: emaitza ona lortzeko, ezinbestekoa da Erredundantzia erabiltzea.

1.4. ALBISTEAREN EGITURA

Emili Prado-k egindako koadroa duzue ondoren jarritako albistearen egiturarena. (1985:49) Telebistarako ere, dena dela, balio du, zeren eta irratikoak bezala, telebistako albisteak ere hasiera, erdiko jarraipena eta amaiera dauka kontaktzen den historia bakoitzean.

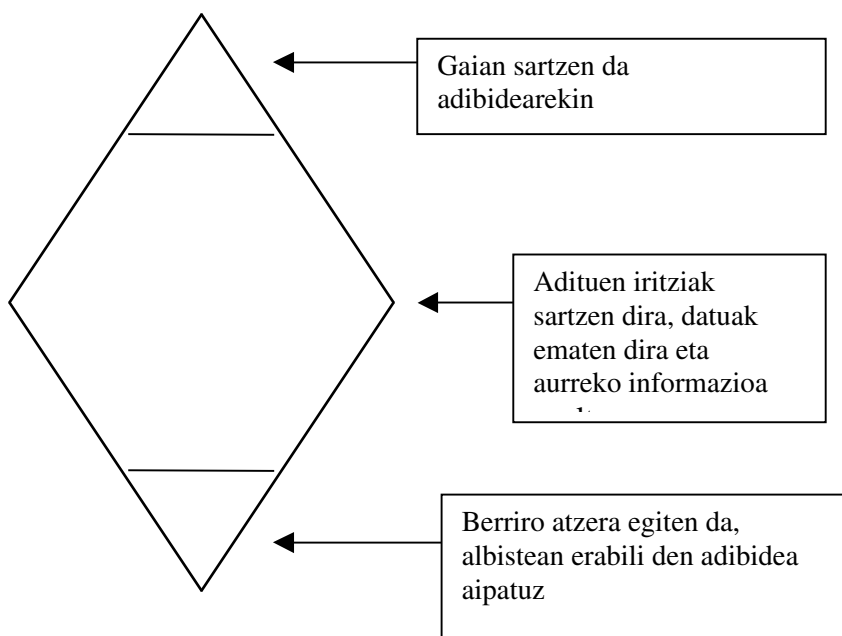
<p>SARRERA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Bi datu adierazkorrenak – Arreta piztu entzulearengan
<p>A PARAGRAFOA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Datu berriak – Datu erredundantea
<p>B PARAGRAFOA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Datu berria – Datu erredundantea – Beste datu berria
<p>C, D,... PARRAGRAFOA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Egitura berdina datuak agortu arte
<p>AMAIERA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Albistea finkatzeko datuak – Arretari eutsi

Ikus-entzunezko Albistearen Egitura. *Emili Prado*.

“All stories must have a beginning, a middle, and an end. Television news stories are no exception”, dio Mayeux Peter autoreak (1996:260). Ez du ikus-entzunezko albisteak, beraz, piramide irauliaren egiturarik, errosarioarena baino. Armairu barruko kajoien antza ere badu, elkarrekin lotura duten heinean.

Erreduantziarekin eta memoriarekin lotura zuzena du egiturak. Horrela, Armand Balsebre-k zera dio (1996:206):

“...siempre es aconsejable finalizar una noticia radiofónica con algún dato nuevo, original e interesante, al contrario de lo que sucede en la redacción informativa en prensa, que relega para el final de las noticias los datos menos importantes; la memoria inmediata actúa también con mejor resultado en los principios y finales de cualquier secuencia narrativa”.

Ikus-entzunezko Albistearen Egitura. *Tuggle, C.A.*

Tuggle autoreak (2001:128) diamantearen irudia dakar egitura osatzeko. Hasierak eta amaierak ertzak dituzte eta erdiko zatiaren aldean estuagoak dira. Emili Prado-ren egiturak badauka antzik Tuggle-k aipatzen duen diamante irudiarekin. Erabili ditzakegu irratirako bata eta telebistako albistearen bideoak egiteko bigarrena. Biek sarrera eta amaiera laburrak dituzte eta erdiko gorputzean zabaltzen dute irudia, datuak, erreferentzia eta iritziak sartzeko. Hasierakoak eta amaierakoak gaia azaldu, adibidea jarri eta berriratu gogoratzeko balio dute. Laburdura horretantxe dute indarra ertz biek.

1.4.1. Sarrerak

Koadroan azaltzen den modura, argi dago albistearen sarrerak betetzen duen funtzioa: ikus-entzulearen arreta piztu, albistea jarrai dezan lagundu eta informazioa bizitzea. Mayeux-ek dioen bezala (1996:70), kazetariak bere onena eman behar du sarrera egiterakoan. Esaldirik borobilena eta landuena idatziko du (“Make the lead sentence your best”).

Kontuan izanik, gainera, aurreko orrialdeetan ikusi dugun erara, audientzia ez dagoela gu ikusteko edo entzuteko modurik egokienean (autoan gidatzen, tabernan edo ikasten leku itxi batean, lagunekin hitz egiten...), ez dira momentu eta toki aproposenak arreta jartzeko, beste gauzaren bat egiten gaudelako era berean. Egoera horrek bultzatzen du kazetaria idatziko duen testua argitasunez eta bizitasunez egitera.

Adibide gisa, esan daiteke Sarrera egiteko hainbat era daudela ikus-entzunezko arloan. Hala nola:

- *Sarrera gogorra edo puntu nagusikoa*. Zuzenean joaten da harira, inongo bueltarik eman gabe. Sarrera hau da erabiliena eta egokia.
- *Sarrera biguna edo ingurumenekoa*. Ez da zuzenean albistearen muina ematera sartzen. Testuingurua azaltzen du eta albistearen eraginak aipatzen ditu orokorrean.
- *Esaldiko sarrera*. Esaldi labur batekin hasten dena, alegia. Laburbiltzen duen idea argiro azaltzen da. Eraginkorra izan daiteke zenbait esaldi erabiliz.
- *Aterki-sarrera*. Bi edo hiru ideia bilduz sarrera batean ematen den informazioa. Sarrera-modu honek ideiak sinpleki agertzeko aukera ematen du, bat baino gehiago sartzen direlako. Bata bestearekin lotzeko modua egiten du. Ondo eginez gero, sarrera efektiboa da.
- *Umorezko sarrera*. Umorea erabiltzen da informazioaren arreta pizteko. Aurpegi onarekin egitea komeni da, inor ez dadin erasotua sentitu. Naturaltasun handia eskatzen du.
- *Galdera-sarrera*. Lehendabiziko esaldia galdera eginez botatzen zaio ikus-entzuleari. Tentu handiz eginez gero, arreta pizteko tresna ezin hobea da eta garbi jartzen duena albistearen hasieratik zertaz arituko den sarrera-emalea.
- *Adierazpen-sarrera*. Politika-arloko albisteetan gehienetan erabiltzen den sarrera-mota da. Adierazpenak egiten dituenaren kargua eta ideia azaldu lehendabizi, eta, ondoren, esandakoaren zain jarri ikus-entzulea. Sarrera sinplea eta eraginkorra izaten da normalean, ongi aukeratutako adierazpenak direnean behintzat.

1.4.2. Amaierak

Sarrerak garrantzia duela albistearen arreta pizteko, ez da dudarik. Baina, baita amaierak ere. Zehatza, argia eta indartsua izango da amaiera. Ikus-entzuleek ezin dute nahastuta ibili albistea noiz amaituko den jakin gabe. Mayeux (1996:97): “The audience should have no doubt that the story is finished”.

Sarrerak aipatu ditugunean, hainbat eratakoak ikusi ditugu eta amaierekin ere antzerakoa gertatzen da. Istorioa Sarreran hasi eta Amaieran bukatzen denean “zirkulua”ren forma hartzen du. Bada erresumen-tankera ematen dionik ere, hasieratik emandako informazioa bi edo hiru esaldi edo lerrotan laburbiltzen denean.

Azaldu ditzakegu zenbait kasu amaiera nola egiten den argitzeko:

- pisuzko informazioa gehituz, albisteari indarra emango diona
- albisteak izan dezakeen ondorena aipatzea
- laburbilketa egin, puntu nagusia azpimarratuz
- kontrako iritzia edo kontrastedun informazioa azalduz
- kontsumitzaileari lagunduko dion informazio erabilgarria emanez

1.4.3. *Stand up, statemant edo stayman*

Irratian ez bezala, telebistako albistean kazetariak aurpegia ematen du hainbat segundotan informazio laburra eskainiz. Lekua non kokatu? Bada, edozein tokitan, ikusiko dugunez. Hasieran erabiltzen da Sarrerari garrantzia emanez bezala. Amaieran erabiltzen da, baita, zentzu bat baino gehiagorekin: izan daiteke albistean esandakoa laburbildu nahi dela, edota esandako informazioak duen eragina azpimarratu nahi dela etorkizuneko egoera markatuz edota halako tokitan kazetariaren presentzia azaltzeagatik, albistea gertatu den tokian halako telebista egon dela esateagatik.

Badira, baita, hirugarren tokia hartzen duten *stayman*-ak; erdi aldean egiten direnak, hain zuzen. Helburu nagusia, kasu honetan, zubi-lana egitea da. Albisteak bi edo hiru motatako informazio baldin baditu, interesa du kazetariak, informazio batetik bestera pasatzeko, norberaren komentarioa sartzeari (aurpegia emanez). Hartara bi gauza lortzen dira: bata, informazioari ordena eta garbitasuna ipintzea, eta bestea, nahi dugun informazioa markatzea eta indartzea, aukeratutako esaldiari intonazio berezia emanez. Azken batean, informazioa ikusleari ahalik eta egokien eta errazen ailegarazteko. Hiru agerraldi aipatu dira, beraz: zabaltzekoak, zubilaneakoak eta itxierakoak.

Telebista-kateak nahi izaten du, gainera, aurkezleak eta kazetariak albistegiko protagonista izatea, beren aurpegia albistegiarekin lotzea, hartara ikusleek ezagut ditzaten. Aurkezleen kasuan nahita nahiezkoa baldin bada ere, orain urte gutxi arte Estatu Batuetan eta Europako saxoi kulturako telebistetan ohikoa izan da kazetariak aldi bakoitzean azaltzea. Gurean, normaltzat ematen den formatoa da gaur *stayman* edo *stand-up* delakoa. Ikuslearekiko berebiziko garrantzia duen tresna da albiste barruan. Kazetariak informazioa emateaz gain, jendea inplikatzeko moduan egiteko lana da, ez baita askotan naturaltasunez eta behar den indarrarekin transmititzen kazetariak egindako lana. Errekurtso bisualak ez aprobetxatzeak alferrikako lana ekar dezake zenbaitetan. Telebistak eta kazetariak zaintzeko duten egitekoa, dudarik gabe.

Kamerari begiratzea eta aldi berean hitz egitea ez da ohitura erraza. Naturaltasunez jardutea ez da egunoroko gauza arrunta. Horregatik, saiakerak egitea ezinbestekoa da, ispiluaren aurrean jarrita, C. Lewis-ek (1994:70) esaten duenari kasu eginda:

“Zuretzat erreminta hutsa baldin bada grabaketa-kamera, zure begirada hotza izango da eta ikus-entzulearekiko tarte handia jartzen ari zaren seinale izan daiteke. Baina, gai baldin bazara ikus-entzuleari hitz egiten ari zarela kontuan hartzea, tonu egokia aurkituko duzu eta beharrezko tartea jarriko duzu ikus-entzulearekiko, komunikazioa lortuko duzu. Ez buelta gehiegirik eman kameraren aurrean. Denbora hartu, eta froga egin aurretik. Joan txoko isil batera eta altuan irakurri testua. Aproposa da ispiluaren aurrean egitea...”

Aurkezlearen kasua aipatzen du autore iparramerikarrak, baina *statement* edo *stayman* delakoa egiterakoan kontuan hartzekoa da, kamerari begira arituko baita kazetaria, zein bidearen hasieran, erdian edo amaieran, eta baita zuzeneko elkarrizketa egin behar duenean ere.

Zein goxoa den letra artean bere ahotsa entzutea!
Iñigo Aranbarri

Until now, most of the writing you've done was
probably for other people to read. Now it's time to
start writing for other to hear
Mervin Block

It's a good idea to express one idea with one sentence
Tim Crook

Use conversational, tell-a-friend style. Use short sentences,
one idea per sentence. Use active voice.
Read you copy aloud
Carole Rich

En eso consiste, y no hay ningún secreto más, escribir
para radio y televisión: en probar el texto hasta
dejarlo de modo tal que el locutor pueda
transmitirlo sin ninguna dificultad al oyente
Ivan Tubau

Esan ahala entzun eta entzun ahala ulertu
Andoni Egaña

2. Idazketa

2.1. EUSKARA ONA ETA EGOKIA AHOZKOTASUNAREN BIDEKIK

ETBko Euskara Saileko arduradunak Euskaltzaindiaren XV. Biltzarrean euskara ona eta egokiaz egin zuen berba. Asier Larrinagak⁴ zuzentasunaren eta egokitasunaren ikuspegia nabarmentzen ditu

“...Era guztietako kritikak egin zaizkio Euskal Telebistako euskarari, gehienak zuzentasunaren ikuspegitik. Orainsu arte zuzentasuna izan da euskal hiztunen eta euskararen sustatzaile-begiratzailleen kezka eta ardura nagusia, baina azkenaldian egokitasuna bihurtu da kezka eta ardura guztien sorburu. Ezin da bestela izan, gramatikaren arauak betetzea ez baita berme nahikoa komunikazio egoeraren eskakizunei ondo erantzuten zaiela ziurtatzeko”.

Euskararen egokitasunarekin ados egon arren, non jarriko ditugu egokitasun horren hesiak? Bi hitzetan esateko, kazetaritza-euskararen baldintzak jartzera garamatza pauso batean. Joxe Ramon Zubimendiren eskutik (1993:157) definituko ditugu ezaugarriok. Kontuan izan prentsarako edo irrati zein telebistarako euskararen gainean aritzen direla Zubimendi eta Esnal; kazetaritza osorik hartuta, alegia. Dena dela, aipatzen diren lege eta arauak ondo baino hobeto datozkigu ikus-entzuzko idazkerarako.

Hiru motatako euskara sailkatzen dute autoreek. Bata *sasi-euskara*, *gordina* bigarrena eta *egokia* azkena. Euskara egokia oinarrian hartuta osatzen dute laugarrena: *kazetaritza-euskara*.

Zuzentasunaren, onaren eta egokitasunaren ildotik asko hitz egiten da gaur egun. Kezka zabaldua dago edozein euskarak ez duela balio, eta kantitatetik kalitatera pasatu behar dela. Xabier Alberdik eta Ibon Sarasolak uste dute (2001:269) gramatika onarekin egindako perpausak testua izatera pasatzea dela apustua. “Zuzentasun gramatikaetik testura” diote autoreek.

4. Euskaltzaindiaren XV. Biltzarrean irakurritakoa, 2001ko Irailean: “Hizkuntza aldaerak telebistan”.

“...gramatikak esaten digu perpaus jakin bat ondo eratua dagoen ala ez gramatikala den ala ez. Baina perpaus gramatikalak konbinatuz testu desegokiak sor daitezke eta horri buruz ohiko gramatikek ezer gutxi esaten digute. Ondorioz, perpausetik harago joan beharra daukagu, testu egokiak sortuko baditugu: bestela esateko, zuzentasun gramatikala gutxieneko baldintza izango da testu egokiak sortzeko baina ez baldintza nahikoa”.

Joxerra Garziak bat egiten ditu euskara komunikatiboa eta euskara ona. “Euskara ona komunikazioarako egokia dena baita, eta ez besterik”⁵. Euskararen kalitateaz hitz egin zuen Garziak Euskarazko Kazetaritzaren I Kongresuan. Kanti-tatetik kalitatera egiteko bidea nabarmenduz. Andu Lertxundiren hitz adieraz-korrek esan zituen: “hizkuntzaren deskribapena lehenetsi dugu hizkuntzaren beraren erabilera espresiboaren kaltean”.

Anjel Lertxundirekin jarraituz, Egunkarian egindako zutabe batetik hartu dugu, adibide modura, “maila” hitzarekin egin diren aldrebeskeriak azaltzeko. Hara zer dioen:

“...Euskal Herri mailan gauzak itsusi daude politika mailan. Hala ere, herri mailako festak antolatu dituzte gazte mailan, eta sexu mailako jardun maila apartak eragin maila handia izan du bai bikote mailako gozamen mailan, bai kontzientzia mailako eragin mailan ere. Maila-min birusak bertan goxo egin du euskaldunon mingain eta idatzietan, gure politikari, sindikalista eta kazetariak gaztelaniaren erretorikarekiko duten liluraren bidetik egin ere. Zertarako esango dugu Euskal Herrian gauzak itsusi daude labur zuzena, mailaren erabilerak maila dotore halako bat ematen badio gure jardunari? Beldur naiz, ordea: salatzen duzu hitz jakin baten erabilera kaskarren bat, eta hainbatek, erabilera baztertu orde, hitza bera baztertu dizu, etxeko eskaileren mailak edo lepoko katearen mailak desagertzera baino baztertu ere. Gizarte-mailak desagerrarazteko balioko balu sikiera”⁶.

Lehen ere esana dugu ahozkotasanun zein garrantzi handia duen irrati eta te-lebistako idatziak egiterakoan. Autore gehienak ados daude puntu horretan. Ezarri ditzagun hemen Kirmen Uribek *Gara* egunkariko “Mugalari” gehigarrian esanda-ko hitz adierazkorrek

“...Ahozko literatura aberatsa dugu, baina zer egin dugu? Idatzizkoa egin behar dugula geure buruei agindu. Azken hogeit urte hauetako joera da; “Ahozkoa ez, idatzizkoa egin behar dugu!”. Horretan tematu gara, bata bestearen kontrakoak balira bezala, eta ez da horrela. Gaur egun, atzerrian biak lotzeko ahaleginak egiten ari dira... Hemen aldiz, idatzizkoa besterik ez dugu gogoan, ahozkoa baztertuta utzita bezala.

5. Euskarazko Kazetaritzaren I Kongresua. Bilbon, 2004.11.9-12an eskeinitako testuak ondoko weborrian daude: www.berria.info/kongresua/ponentziak.php

6. *Berria*. 2003/07/04

Bertold Brechtek esaten zuen hitz arruntekin hunkitu behar dela jendea. Hori egiten saiatu naiz, hitz arruntenak bilatu eta horiekin idazten. Hala ere, horrek ez du esan nahi hizkuntzaren kezkarik ez duzuik, guztiz alderantziz baizik”⁷.

Ahokotasunaz eta hizkuntzaz ari direlarik, Antton Kazabonek eta Mikel Mendizabalek (1993:118-119.) helburu bat jartzen dute hizkuntza lantzeko eta ikasteko: beronen erabilpena. Hizkuntzaren funtzio nagusiak ezagutu eta erabiltzea. Horien artean, funtzio komunikatiboa agertzen da, behin eta berriro esan dugun bezala. Hizkuntzaren arlo guztiak lantzeko bi aukeratzen dituzte autoreek:

- Bata Gramatikari dagokiona, hots, Lexikoa, Semantika (sinonimoek dute garrantzia Irrati-telebistan idazketa aberasteko; kazetari asko ez da jabetzen hain erabilgarria eta eraginkorra izanik), Morfologia (aditza daukagu jaun eta jabe arlo honetan, tentuz eta ondo aukeratuta erabiliz asko lagunduko diguna testu argiak eta biziak egiten), Sintaxia (lokailuak, esaldien txertaketa) eta fonetika eta ortografia.
- Besteak funtzio mailara eramaten du. Arrazonamendu logikoa, konta-keta, irudimena eta funtzio komunikatiboa oro har hartzen ditu.

Batak zein besteak badu tokia idazketa ondo taxutzerako orduan. Izando dugu horren berri geroago ere.

2.2. KAZETARITZA-EUSKARA

a. Sasi-euskararen ezaugarriak

- Ez ditu hizkuntzaren gutxieneko baldintzak eta legeak betetzen. Idazlea ez da gehiegi saiatzten ere; nahikoa baitu itxura egitearekin. Beraz, idazki-mota honi ez eskatu zuzentasunik, ez jatortasunik, ez ulergarritasunik.
- Beti erdararen menpean dago: erdararen zerbitzuan eta beharrean. Batzuetan, erdaraz dagoena euskaraz ere badagoela adierazteko erabiliko da. Itxurak egiteko.

b. Euskara gordinaren ezaugarriak

- Euskara da, sasi-euskara ez bezala: euskara zuzena, gramatikaren araberrakoa. Euskara jatorraren barne-arauaren moldekoa da hizkuntzaren arlo guztietan: ahoskeran, joskeran, hiztegian, ortografian...
- Baina ez da lehenengoan ulertzen, gogorra baita, heldu gabea, irensten gaitza.

7. Gara, 2003/12/20, larunbata, “Mugalari” gehigarria (2-3 or).

c. Euskara egokiaren ezaugarriak

- Euskara da eta ez sasi-euskara.
- Egokia da: lehenengoan ulertzen da, bat-batean erdararen laguntzarik gabe.

Zubimendi eta Esnalek diotenez, bada alor bereziko hainbat testu (filologia eta literatura, Mitxelenarenak kasu) egokiak izan arren lehenengoan ulertzen ez direnak.

d. Kazetaritza-euskararen frogarria

Azkar eta samur irakurri ahalean, argi eta garbi ulertuko da mezua. Idazkeran guztiz garrantzizkoa da, jakina, ortografia-marken erabilera. Testu laburrak egiteak lagundu egiten dio helburu horri. Eta ez du zertan testu laburrak zehaztasunik gabekoa izan. Horrela dio M. Pilar Martinez-Costa irakasleak (2002:100). Askotan nahikoa da markak behar bezala aldatzea, idazki samurrak lortzeko. Pello Esnalek dioenari kasu eginez, albistegieta-ko idazkiak testuan dute oinarri eta ahozko baldintzak betetzen dituzte (1991:35).

2.3. HIZKUNTZA-ERREGISTROAK

Telebistako saio-motak banatu eta bakoitzari halako erregistroa, halako estiloa eta maila jartzen dizkio Asier Larrinagak. Albistegien kasua interesatzen zaigunez, erregistro mistoa du, estilo neutroa eta maila ertaina. Erregistroaren bidetik arituko gara haren eskutik.

Ahozkoa, idatzizkoa eta mistoa aipatzen ditu autoreak. Lehenbizikoari dagokionez, ondoko grafikoan ikus daitekeenez, hartzaileri entzunezko kanaletik heltzen zaion aldaera da ahozko erregistroa. Ahozko erregistroaren gramatika-, testu- eta testuinguru-ezaugarrien multzoari ahozkotasuna deritzo.

Hartzaileri ikusizko kanaletik heltzen zaion aldaera da idatzizko erregistroa. Idatzizko erregistroaren gramatika, testu- eta testuinguru-ezaugarrien multzoari idatzizkotasuna deritzo.

Hirugarrena, berriz, idatziz sortu eta ahoz igortzen diren testuei dagozkien erregistroa da. Ikus-entzunezko komunikabideetan nagusi diren testuei dagokiena da. Erregistro mistoa ahozkotasunaren eta idatzizkotasunaren elkargune zabala da.

Hizkuntza-Erregistroak

Ezaugarria	Ahozkoa	Idatzizkoa	Mistoa
<i>Kanala</i>	Entzunezkoa	Ikusizkoa (1)	Entzunezkoa (2)
<i>Komunikazioa</i>	Bat-batekoa	Prestatua	Prestatua
<i>Kodea</i>	Hitzezkoa eta abar (3)	Hitzezkoa funtsean (4)	Hitzezkoa eta abar (5)
<i>Informazioa</i>	Burutu ahala hautatua	Zorrozki hautatua	Zorrozki hautatua
<i>Testuaren egitura</i>	Irekia	Planifikatua	Planifikatua
<i>Kohesioa</i>	Hein batean doinuerak eta erritmoak bideratua	Lokailuek bideratua	Lokailuek bideratua

Hizkuntza-Erregistroak. *Asier Larrinaga*. Oharrak: (1) begiek irakurtzean ikusten dutena. (2) belarriek entzun (irratitik datorrena) eta begiek ikusten dutena (telebistan). (3) keinuek garrantzi handia dute, ahotsaren tonuak ere. (4) idatzizkoan sartzen da baita grafikotasuna, argazkiak, testuaren tipografia... (5) argia, koloreak, planoak, grafikotasuna, keinuak... beste bi kodeen ezaugarriak erakusteko gaitasuna du.

Juan Mari Lekuonaren ñabardura ere egokia da gauden honetan markatzeko. Erdi-ahozkotasuna hor dagoela nabarmantzen du:

“Baina agian teori mailan dihardugunean, ez ditugu behar adinbat kontuan hartzen, testu bat noiz den ahozko huts, noiz idazki huts, eta noiz bien erdiko, horrelako bereizketak egin litezkeen neurrian, noski. Eta behar-ordutan, ez dugu adierazten praxis mailan, erdi-ahozkotasun bat hor dagoela, tratamendu berezia eskatzen duena, geure adierazpenak egiterakoan” (1988:17-44).

2.4. EUSKARA-MOTA

Euskarak baditu zenbait arazo, batuaren edo euskalkien arabera. Ez da berdina kazetaria EITBn lanean aritzea edota tokian tokiko telebista-kate eta irratian jardutea. Irrati-telebistako idazkerak ahozkotasunean duela oinarria esan dugu behin eta berriz aurreko orrialdeotan.

EITBko kasuan, estilo-liburuak dioenez, “euskara jatorra, dotorea eta jantzia izan behar du” ikus-entzule gehienek uler dezaten, “euskalkiak kontuan hartu eta euskara-maila duina eta orekatsua erabili”.

Kazetariak batura jo behar duela ez da dudarik, nahiz eta berea duen euskalkiko joera eta hainbat termino erabiltzearen aldeko jarrera onartu EITBko estiloliburuak. Batuaren eta euskalkien arteko laguntza sinonimoen bidez egitea aberasgarria da kazetariarentzat, hizkerari freskotasun handiagoa ematen baitio horrela. Elkarrizketa egiterakoan, kazetariaren galderei erantzundakoan elkarrizketatuak tokiko euskararen egitea gomendatzen da baita. Zilegi deritzot eta hainbat profesionalen iritzia delakoan nago.

Kanpotik begiratuta, badirudi herriko irratiek eta bailarako telebistek konponduta dutela zein euskara erabili auzia, baina ez da hain erraza ere. Ahozkotasunetik gertu daudenez irradi eta telebista, herrian egiten den euskara erabili eta kito, esango luke batek. Eta neurri batean horrela da. Herri-prentsarako zailago egiten den arren, irratiko euskara kaleko euskaratik gertuago dago, baina euskalki literariora joko genuke, zaindua eta ona, ez akatsez betetako idazkera. Ondo dago naturaltasuna, erraztasuna eta bizitasuna ematea irradi-telebistako euskarari, baina edozein prezioan ez, landua eta egokia lortzea da helburua.

Gai honetan Javier Diaz Noci-k (2000:58) aholku batzuk ematen ditu:

- Euskalkiak ere euskara dira, eta euskara ona. Euskara ona eta euskara batua identifikatzen duen pentsamolde hori gezurra da, egia osoa ez delako.
- Sinonimoen konturako ezin baliotsuagoak ditugu euskalkiak. Batua batez ere ortografia eta aditzen batasuna da: hiztegiari dagokionez, forma batzuk nahiago baditugu ere, euskalki guztietakoak onargarri dira.
- Kazetariak bere nortasuna, bere sustraiak mantentzeko: nahiz eta batuan egin, bere euskalkiaren esamoldeak erabil ditzake.
- Batzuetan, informazioaren protagonisten hitzak aldatzen direnean, hizkera ere alda daiteke. Baliabide hori noiz den egokia kazetariak eta komunikabideak erabaki beharko dute.

Euskaltzaindiko JAGON Saileko zuzendari Andres Urrutiak zioen *Berria* egunkariari “euskalkia batuaren osagarria dela eta euskalkia dela, neurri handi baten, batuaren hornitzailea”. Euskalkiak Telebistan duen erabileraren gainean, berriz, hauxe dio: “Telebistan euskalkia erabili behar bada, erabili behar da hiztun jakin eta zehatz batzuen kasuan eta mezu jakin eta zehatz bat zabaltzeko. Baina beti arauak betez eta ezer asmatu barik”⁸.

8. *Berria* 2004.04.11 (14 or.). Anres Urrutia gaur egun Euskaltzainburua da.

2.5. GENEROEN HARITIK

Generoen haritik, bost testu ezberdin osatzeko moduan izango gara. Informatiboki hasi eta publizitate-arloko testua osatzeraino. Genero bakoitzak ezaugarri komunak ditu; beste hitzetan esanda, osotasunezko tolesdura linguistikoko semantikoa emango dio testuari, genero batekoa edo bestekoa definitu arte. Huertas eta Perona-k osotasunezko koherentzia semantikoa deitu eta horrelako ezaugarriak sailkatu dituzte bost genero-testuok:

a. Testu informatiboa

Esplizitua eta erredundantea. Zuzena izan behar du eta idea nagusiak hasierako lerroan ordenatuko ditugu, gero erredundantzia erabiltzeko. Ekintza, gertaera, kontestua, aurrekariak, ondorenak. Sarrera-gorputza eta amaiera, egituratzat.

b. Argudiozko testua

Inplizitua, metaforikoa. Tesia/antitesia/tesia. Idea abstraktuak.

c. Testu bikoitzak, hibridoak

Aurreko biak erabiliz osatzen den testua. Informazio + iritzia, argudioa.

d. Testu dramatikoak

Fikzioa gertaeran eta pertsonaietan. Entretanimendua. Egitura konplexua. Inprobisazioa, sentimendua, espresibitatea. Planteamendua, korapilo-gakoa, amaiera. Hori izan liteke egituretako bat.

e. Testu publizitarioak

Kreatzailea. Ironia, metafora eta pertsuasioa erabiltzen dira. Ez du informatu nahi, ezta entretenitzerik ere, ez da hori bere helburua. Kontsumitzailearengan jarrera-aldaketa lortzea du helburu. Produktuaren ezaugarriak eskainiz, argudio arrazionala eta emozionala da iragartzen dena.

2.6. KOHERENTZIA SINTAKTIKOA/SEMANTIKOA ESALDIETAN ETA IRUDIETAN

Huertas eta Perona-ren ustetan, testuaren barneko koherentzia semantikoa ondo erabiltzen jakitea ezinbestekoa da irratiko testuak profesionalki taxutzeko. Hau da, gramatikaz zuzenak izan arren, perpausen elkarrekiko lotura semantikoa bilatzea da helburua. Perpausa simpleak eta menderagailurik gabeak idazten baditugu, ideien arteko lotura edo kohesioa lortzera joko dugu. Perpausa bakoitzak ideia bat adieraziz, esaldia esaldiarekin nola lotu, hori da gakoa, testu simplea bezain

indartsua osatzeko. Horregatik nabarmentzen dute autoreok delako koherentzia semantikoa. Hori bai, koherentzia sintaktikoan oinarrituz (1999:51-57). Behin eta berriz aipatu da irratirako testuek ez dutela luzeak izan behar. Esaldi laburrak eta sinpleak erabiltzen direla: subjektua, aditza eta predikatua. Ondorioz, mendeko perpausarik ez dugu idatziko, nagusiak izango dira denak, aktiboak eta koordinazio-loturakoak. Beraz, menderagailurik ez; juntagailuak bai, baina gehiegi ere ez.

Manu Arrasateri jarraituz (1992:102), zera esango dugu, esaldi sinpleak idaztea ez dela testu pobrea egitea derrigorrean:

“...Esaldi laburrak erabili behar direla esatean, ez dugu esaldi ximpleegiak edota aberastasun gabeak egin behar direnik adierazi nahi, jakina. Izan daiteke laburra eta aldi berean, egokia, zehatza, zuzena, aberatasa eta jatorra”.

Eta, noski, puntu honterara helduta, galdera egiten diogu geure buruari ea ez ote den eduki pobreak testua izango horrelako ezaugarriekin idatzitakoa, ez ote den aspergarria bihurtuko esaterako orduan esaldi nagusiak bat bestearen ondoan jarrita egindako testua. Manu Arrasatek ezetz dio. Beste askok ere. Hara zer dioen Andoni Egaña bertsolariak (2004:62)

“... Gu, (bertsolariengatik ari da) idatzizko kultur moldeak gehiegi moldatu gaitu. Lokailuek larregi lotzen gaituzte. Ez dakigu bi esaldi bata besteari eransten, tartean “eta”, “baina”, “nahiz eta” eta gainerako lokailurik gabe. Gure pentsamenduen logika jarria dago makulu gramatikaren menpekotasunera”.

Elipsiaren erabilera aldarrikatzen du ozenki zarauztarrak: “...Entzunaz gozatu eta gozatuz ikas dezakete gaztetxoek elipsiaren berri...” (2004:65). Hau horrela esanda, baina, ez dago bi hitz esan gabe lagatzerik. Izan ere, ondorengo orrialdeetan esango dugunaren muina ikutzen du-eta Egañak esandakoak. Mendeko esaldiak sahiestu. Menderagailurik ez, beraz eta horren orde, esaldi nagusiak guztiak. Eta lotura nola egingo dugu bat besteari? Alborakuntzaren figura erabiliko dugu, juntagailurik erabili gabe, ahal dela. Alborakuntzak, ordea, lokailuak erabiltzea dakar, eta ondo erabiliz gero, gainera, dotore beteko du irrati-telebistako albiste-idazketaren helburu komunikatiboa. Ondoren sartuko gara elipsiaren ur horietan.

Kezka hau gainditzeko lotura semantikoetara joko dugu, irrati-telebistako testuan joko handia ematen dutelako. Azken batean, esaldien arteko lotura eta jarraipena ideien tolesdurak eskeiniko ditu eta. Zenbat eta hobeto ordenatu ideiak bat bestearen ondoren, orduan eta esaldi laburrekin erraz idazteko aukera gehiago izango dugu.

Alberdik eta Sarasolak (2004:270) testuaren koherentzia eta kohesioa aipatzen dute. Honela, lau motatako kohesioak dakartzate gogora:

“...Kohesio-mekanismoak testualizazio-mekanismoak ditugu, eta beren funtzio nagusia gaiaren garapena eta azpigaien artikulazioa gauzatzea da. Beste hitzetan esanda, testuaren harilkatzea gauzatzea... Bereziki hurrengo alderdiak zainduko ditugu

Testu barruko loturak (perpausak ongi loturik daude ala telegrama-antza hartzen zaie?)

Testu-antolatzaileen (lokailu, esapideen eta abarren) erabilera egokia

Paragrafoen arteko loturak eta transtizioak (erreferentzia-kateak, inferentzia-kateak...)

Progresio tematikoa (informazio ezaguna kontuan hartzen da informazio berria sartzeko? Sarrera egokia ematen zaio informazio berriari?...)

Aurreko lerroetan esan bezala, irriti-telebistako idatzietan ez da menderagailurik erabiliko, eta esaldi sinpleak izango dira testu ulergarriak egiteko modurik onena. Atzera-karga esaten diote Zubimendik eta Esnalek esaldi luzeetan aditza atzean jartzeari. Gainera horrek, menderagailuak erabiltzera derrigortzen du testua eta ez da zuzena gure kasuan. Gehienetan erlatiboak dira, askotan gaztelaniatik itzuliak, testua zailtzen dutenak. Adibide batzuk jartzearen, hona hemen irratiko albistegietan jasotako esaldi traketsak eta ulertezinak

Atzera-karga eta erlatiboak

“...Gizarte Asegurantzak *Gara-ri Egin*-ek zuen bost milioi eurotako zorra ordaintzea eskatu diote”.

“...Batera eginiko agerraldian, Saddam Husseinek suntsipen handiko armak egiteko asmoa zuela, eta hain zuzen ere Irak-i eraso egiteko arrazoietariko hori izan zela berretsi du George Bush Estatu Batuetako presidentek”.

“...Departamenduko prefetak hondamendi lurraldearen izendapena lortzeko edota seguritateetako behar bezalako kalte ordainen eskuratzeko ze laguntza ekarriko dion entzuteko goiz huntako hamarretan Pauen egin beharreko bilkuran izanen direla baieztatu dute Iholdy kantonamenduko Auzapezek”.

“...EHUK eta Donostia Kulturak antolatu duten kontzertu zikloaren egitaraua maiatza bitartean Antzoki Zaharrean egingo diren ekitaldiek, Ibaetan egindo diren musika jaialdiek eta San Bizenten izando diren kontzertu klasikoek osatuko dute”.

Hobeto litzateke honela:

“...EHUK eta Donostia Kulturak kontzertu-zikloa antolatu dute maiatza bitartean, eskaintza zabaleko egiterauarekin: lau ekitaldi Antzoki Zaharreran, musika-jaialdiak Ibaetako kanpusean, eta kontzertu klasikoak San Bizente elizan”.

“... Epaileak bere aginduan dionez, otsailaren hemeretzian egindako mihaketetan lortutako informazioa eta hainbat atxilotuek emaniko testigantzak orainzarteko argudioak berresten dituzte”.

Hobeto litzateke honela:

“... Epaileak berretsi egin ditu orain arteko argudioak. Bai otsailaren hemeretziko mihaketetan lortutako informazioa, baita hainbat atxilotuk emaniko testigantzak. Horrela dio epailearen aginduak”.

“...Sailkapenean hirugarren postuan den Euskaltel-Euskadi taldeko Iban Mayo-ren ustetan,...”.

Hobeto litzateke honela:

“Euskaltel-Euskadi taldeko Iban Mayo hirugarren dago Sailkapenean. Hala dio Arratiako txirrindulariak...”.

“... mezu lasaigarria eman nahi du sustapen Ministeriopean dagoen erakunde horrek”.

Hobeto litzateke honela:

“...Sustapen Ministerioko erakundeak, Itsas Salbamenduak, mezu lasaigarria eman nahi du...”.

Itzulpen-arazoa nabarmen azaltzen da erlatiboazko esaldi askotan eta askotan.
 “...Atención a la falta, que puede ser peligrosa: Adi faltari, arriskutsua izan daitekeen falta honi”.

Hobe litzateke honela:

“...Adi faltari, arriskutsua da eta”. Edo “...Adi faltari, arriskutsua baita”.

“...Faltaban tres minutos para acabar el partido, cuando Acuña hizo el gol más bonito del domingo: Partida amaitzeko hiru minutu falta ziren, Acuñaak igandeko golik politena sartu zuenean”.

Hobe litzateke honela:

“...Partida amaitzeko hiru minutu falta zirela, Acuñaak igandeko golik politena sartu zuen”.

Zenbaitzuek, hala ere, aurreratu egiten dute aditza eta atzera-kargarik gabe idazten dute, nahizta esaldi luzeak eta menderagailuekin egin
 “... Lopezek esan du PNVk eta PPK arduraz jokatu eta elkarriketa instituzionala berreskuratzeko balute, ez litzatekeela beharrezko izango patronalaren bitartekaritza”.

Aditzak informazio ugaria ematen du esaldian eta perpausan dauden elementuen arteko lotura egiten du. Horregatik, aditza aldatzeak beste osagaiak aldatzea dakar. Aditzak antolatu egiten du esaldia. Jarri ditzagun pare bat adibide soilik.

Aditzak esaldia antolatzen du

“...Alditranseko langileek Aldaiaren baldintzarik gabeko askapena exijitu dute”.

Hobe litzateke horrela:

“...Alditranseko langileek Aldaia baldintzarik gabe askatzea exijitu dute”.

“...Espainiak guztiz etenda dauzka Marokorekiko harreman diplomatikoak”.

Hobeto litzateke honela:

“...Espainiak guztiz etenda dauzka harreman diplomatikoak Marokorekin”.

2.6.1. Lotura gramatikalak

Lotura gramatikala hautatzekotan, juntagailuaren aukera egingo dugu baka-
rrik, eta menderagailuak baztertu. Bigarren bidea landuko dugu gehiago, lotura
semantikoarena. Baina nola lortuko dugu bigarren bide hau? Alborakuntzaz egin-
dako loturekin. Horra markatu ditugun bi bideak: juntagailuak eta alborakuntza.
Bigarren erabilera Huertas eta Perona autoreek ematen dute aditzera, Irrati-tele-
bistako kazetariarentzat testuak aberats eta modu errazean jarduteko aukera delako.
Idea bakoitzeko esaldi bana idatzi. Hori lortzen bada, kazetariak idazketaren gai-
neko pausorik zailenetakoa emanda dauka.

PERPAUS-MAILAKO LOTURAK		
Perpaus bakuna		
Perpaus elkartua	Juntadura	Juntagailuz
		Alborakuntzaz
	Menderakuntza	Aurrizkiz
		Atzizkiz

Euskaltzaindiak (1990:16) dio alborakuntzaz idaztea juntagailurik gabe idaz-
tea dela, hau da, perpausen alboratze hutsez gauzatzen dena. Ondoko grafikoan
dakusagunez, alborakuntzaz osatutako esaldiak: *Oso argia da Miren. Asko daki. /
Beranduegi da. Etxera noa.* Ikusten denez, lokailuen bidez aberats daitezke,
delako lotura semantikoari garbitasuna eta indarra emateko.

2.6.2. Lotura semantikoak

Ideien loturak lotura semantikoak dira. Bost eratakoak izan daitezke Huertas
eta Perona-ri jarraituta (1999:51-57). 1) PARALELOTASUNA: *Gu azterketatan
gabiltza. Ikasleok ikasturtea pasatzeko saiatzen ari gara.* 2) GARAPENA: *Laino
beltzez bildu zen zerua. Trumoiak entzun genituen berehala.* 3) DENBORAZKOA:
Zidane Loiuko aireportura iritsi da. Lezaman entrenaldia egin du. 4) KAUSALA:
Beranduegi da. Etxera noa. 5) KONTRASTEDUNA: *Oso argia da Miren. Karlos
tontoagoa da.*

LOKAILUAK	
TESTUEN LOTURA-MOTAK	LOKAILUAK
Emendiozkoak (gehitze zentzua dute)	<i>Ere, gainera, bestalde, bestela, halaber, behintzat, bedere, bederik, behinik behin...</i>
Hautakariak (kontrajarri egiten dute, aukera emanez)	<i>Bestela, bertzenaz, ezpabere, osterantzean, gainontzean...</i>
Aurkaritzakoak (kontrakotasuna markatzen dute)	<i>Alabadere, alabaina, aitzitik, aldiz, barren, berriz, bizkitartean, bien bitartean, bitartean, dena dela, dena den, haatik, halere, hala ere, hala ta guztiz ere, hala ta ere, horratik, ordea, ostera, alta, alta bada...</i>
Ondoriozkoak (ondorioa dela aditzera ematen dute)	<i>Bada, beraz, beraz honelatan, hortaz, horrenbestez, halaz eta, orduan,...</i>
Kausazkoak (ondoriozkoen kide dira. Txanponaren bi aurpegi dira ondorioa eta kausa)	<i>Zeren, zergatik, izan ere, bada...</i>

Hartu kontuan ideien loturak egiteko bost moduek, bost lotura semantikoek berdintasun handia dutela lokailuek adierazten dutenarekin. Beraz, alborakuntzako testua erabiliko dugu lokailuak tartekatuz, testuari indarra eta garbitasuna emateko. Horrela, elkarren segidan datozen perpausek perpaus elkartua ez osatu arren, bien arteko lotura adieraztera dator lokailua. Nolabaiteko ñabardura ezartzen diote perpaus batek bestearekin duen erlazioari: kontrakotasun-erlazioa, emendiozkoa, hautakarikoa, ondoriozkoa. Testu batek behar duen lotura eta koherentzia bideratzeko tresnak baitira lokailuak. Huertas eta Perona-k esandakoaren harira dator Euskaltzaindiko Euskal Gramatikazko iritzi-sorta (1990:18-22).

Adibide batzuk jartzea ondo legoke, lokailuen bidez, alborakuntzazko esaldiek hartzen duten indarra bere sinpletasunean. Iñaki Isasmendiren Gerra garaiko kontakizunetara joko dugu, aukerakoak kontatzen dizkigu eta (2000:9-11-22-23).

Lokailuak alborakuntzazko esaldietan

“...Gure aita zuzena, zintzoa eta langilea zen. Ama, berriz, eskolarik gabea baina berritsua eta hitz egokiko emakumea”

Bata eta bestea. Aurkaritza. Alborakuntza. Juntagailurik ez. Lokailua bai:
BERRIZ.

“...Momentu latzak izan ziren guretzat. Guk ez genituen pistola kaskar batzuk eta ehizarako eskopetak besterik. Haien fusilak, aldiz, gureak baino askoz hobekak ziren”. Garapena dago lehengo eta ondorengo esaldietan. Bigarren eta hirugarren esaldietan ere alborakuntza figura dago. Aurkaritza. Juntagailurik ez. Lokailua: **ALDIZ. Kontrastea.**

“...Baina gure ametsak...” juntagailua aurkaritzakoa. “...amets geratu ziren. Ez genuen batere laguntzarik jaso”.

Alborakuntzazko garapena. “Gure arerioek, berriz, laguntza osoa...”.
Alborakuntzazko aurkaritza. **BERRIZ** lokailuarekin.

“...pare bat egunetara Lekeitiora. Bizpahiru egun igaro genituen Bizkaiko kostaldeko herri honetan”.

Garapena zein ederki dagoen eginda Lekeitio izena bi aldiz aipatu gabe. Bi esaldi juntagailu eta lokailurik gabe. Alborakuntzazko garapena.

Iñaki Isasmendirekin goza genezake denbora luzez. Esaldiok irakurrita jabetzen da edonor zein esaldi labur eta adierazkor egiteko gai den azkoitiar gudari ohia. Eta pentsatzen jarrita, badu testuak estilo bat, idazteko era esango genuke, hitz egiten ariko balitzaigun irakurtzen dugula konturatu gabe. Berak zuzenean kontatuko baligu bezala. Irakurritzat bat entzuten ariko bagina, alegia. Iñigo Alberdi testuaren orraztaileak dioen modura, *Zein goxoa den LETRA ARTEAN BERE AHOTSA ENTZUTEA!* Orain arte esandakoagatik, ahozkotasunera garamatza berriro ikus-entzunezko testu idatziak. Hortan utziko dugu.

Isasmendiren letrak irakurri eta entzun ondoren, geldiunea egingo dugu pare bat hitz egiteko aditzondo eta izenordeen inguruan. Euskarazko albistegietan askotan entzuten diren akats txiki bezain garrantzitsuak. Bi adibide nahikoak izango ditugu kazetarien artean zein zabaldua dauden ohartzeko. Hona hemen “bertan” eta “hemen” aditzondoaren erabilera traketsa lehen kasuan eta ondo erabilia bigarren kasuan. Adibide biak telebistako albistegietan kazetariak zuzenean egindako adierazpenak dira:

Aditzondoaren gehiegikeria

“...alkatetzak premiazko Gobernu Batzordea deitu du goizean eta **bertan**... erabaki da”.

Hobe litzateke honela:

“...premiazko Gobernu Batzordea deitu du alkatetzak. Hartutako erabakien artean haxe.....”.

“...Tobera musika-eskolak aurten ere errege-kabalgata antolatu du. Bertan parte hartu nahi duenak udaletxean eman behar du izena”.

Hobe litzateke honela:

“...Tobera musika-eskolak aurten ere errege-kabalgata antolatu du. Parte hartu nahi duenak udaletxean eman behar du izena”.

“... Carod Rovira-k onartu egin du gaur goizean, **hemen**, Ezkerraren egoitzan, egunkari batek atera duen informazioa”. (Ongi esana (“hemen”). Bartzelonan, ERCren egoitzatik egindako hitzak dira eta.)

“... hildako langileak urte-mordoa zeraman lanean Leioako Lamiako auzuneko enpresa **berean**. Sindikatuen arabera, **bertan** segurtasun-plan gaurkotua zen”.

Hobe litzateke honela:

“...hildako langileak urte-mordoa zeraman lanean Leioako auzuneko enpresan. Sindikatuen arabera, segurtasun-plan gaurkotua zuen enpresak”.

Aurreko adibidean ez ezik, oraingo honetan ongi erabilia dago “bertan” aditzondoa. Hona, esaldia:

“...Basora hirian tiroak jaurti zizkieten soldadu britainiarrei... beste bat zauritu. Iraken **bertan**, bien bitartean, Espainiako indar militarrek...”.

Aditzondoekin gabiltzala, denborazko elementuaz arituko gara pare bat lerrotan. Telebistako eta Irratiko albistegietan “gaur” aditzondoak gehiegi erabiltzen dela esan beharrik ez dago. Mervin Block-en hitzak aipatuz, Salvador Alsus-ek (2000:47-50) dio plaga edo izurritea dela kazeterien artean. Sahiestu beharreko ohitura txarra. Egile katalanak dio egunkari eta paperezko aldizkarien “atzo” hainbat errepikatzetik datorrela irrati-telebistan “gaur” hitzetik hortzera erabiltzea. Albistearen sarreratik ateratzea proposatzen du Alsus-ek, Block-en hitzak erabiliz

“... l'avui, l'aquest matí o l'aquesta nit (però sobretot l'avui) arriben a ser una autèntica plaga. ...la inclusió de l'adverbi de temps té el seu origen (com tants d'altres vicis!) en els cànons de redacció periodística que són vigents per a la premsa escrita. ...la solució que ens proposa Block és desplaçar l'element temps a la segona oració. Això és el que també proposa Mitchell Stephens. ...Farem millor deixant-lo fora del *lead*, o almenys fora de les primeres paraules del *lead*”.

Aditzondoekin gertatzen den bezala, adibide batzuk jarriko ditugu izenordeekin ere gauza bera gertatzen dela ohartzeko. Subjektua aipatu ondoren, oso zabaldutako ohitura da hurrengo esaldian berriro ez errepikatzea. Ordez, izenordea erabiltzen da. Bi adibide:

Izenordeen gehiegikeria

“...berriro galdu zuten Spirit zonda eta asteak beharko omen dituzte **hura** konpontzeko”.

Hobe litzateke honela:

“... berriro galdu zuten Spirit zonda eta asteak beharko dituzte konpontzeko”. (Kasu honetan zonda edo Spirit ez da errepikatu, esan gabe ere oso ondo ulertzen delako zer konpondu beharko den.)

“... baina oraingo honetan europarrak aurreratu zaizkie estatu batuarrei, **haien** Mark Expres zonda atera baititu”.

Hobe litzateke honela:

“...baina oraingo honetan europarrak aurreratu zaizkie estatu batuarrei. Izan ere, Mark Expres zonda europarrak.... atera baititu”. (Kasu gehienetan, esaldia moztea da egokiena, esaldi bakoitzari puntu-marka jarritz.)

George Hills autoreak (1987:50) dioten bezala, azken batean hiru erreferentzia ditugu kontuan hartzekoak irrati eta telebistako albisteak idazteko. Sinplea eta zehatza, logikaren garapenaz egindakoa, eta —hirugarrena, garrantzitsuena— errepikapena.

2.6.3. *Muntaia eta planoen koherentzia semantikoa*

Irratiko testua aztertzean, esaldien arteko lotura semantikoaz aritu izan gara. Irudien eta planoen artean ere horrelako zerbait gertatzen dela aitortuko dugu, M. Cebrián Herreros-i (1978:87) jarraiki. Muntaia egitean ere aukerak ditugu bideoan sartzeko. Hala nola, bi muntaia nagusien aurrean gaude:

1.- *Muntaia analitikoa*. Plano laburrak, hurrekoa eta gertukoak (balio psikologiko handia dutenak) eta erritmo bizikoak aukeratzen ditu. Erretorika edo narrazio espresiboa aiderazten du. Einsenstein eta Pudovkin zuzendariak erabilitako muntaia, batik bat. Errealitatea zatituta eta fragmentatuta eskaintzen du.

2.- *Muntaia sintetikoa*. Plano luzeagoak, urrutikoak (balio deskriptiboa dutenak) eta erritmo makalagoa sortzen dutenak. Plano-sekuentzia da muntaia honen adibide. Errealitate osoa edo sintetikoa eskaintzen du.

Muntaia ikustean, planoen arteko harremanak nola sortzen diren ari gara aipatzen. Bai planoz plano nola josten diren irudiak, baita obra edo editaia osoa nola osatuta gelditzen den ere. Horrela begiratuta, irratiko testuaren koherentzia osoa eta esaldien artekoa aztertu dugunarekin lotura zuzena dauka. Kurioso da, zentzu honetan, ohartzea Pudovkin errusiar zuzendariak ikusten zituen irudien eta planoen arteko joskerak emandako figurak antzekoak direla. Paralelotasunaren joskeraz aritu zen, baita kontrastea erabiltzeko bide aberatsaz eta denbora bereko bi planoen loturaz ere.

Antzekotasun nabaria dago, beraz, testuaren narratibaz aritzen garenean eta irudiaren joskeraz aritzen garenean. Izan ere, Irudiaren Erretorikak duen indarra erakusten hasita, Mizraji-k eta Caro-k figura semantiko berberak aipatzen dituzte: kontrakoak, idea espresatzen duten irudiak jarriko dira elkarren ondoan muntaian, irudi batek esanahi bat izanik eta ondokoak beste muturrekoa.

Kontraste bezala, konparaketak egiteko ere azaltzen dute, metafora erabiliz kasu honetan. Baita garapen zentuz adierazi nahi denean, irudi sekuentzialak dira egokienak autoreontzat. Horrela, esandako figura semantikoak irudien esanahia kontuan hartzen du eta muntaia bizia eta era berean ikuslearentzat argia egiteko moduan izango da.

2.7. **IRUDIAREKIN IDATZI. TESTUA IRUDIAREN EUSKARRI**

Zein testu erabiliko dugu irudiarekin txertatzeko? Hori da orain erantzutea tokatzen zaigun galdera. Zer egingo dugu: errepikatu ikusten dena? Ez. Testua irudia deskribatzeko erabili? Ez. Erredundantziaren zentzu ezkorra aipatu dugu aurreko orrialdeetan eta irudiaren eta testuaren arteko harremanaz aritu gara. Errepikatzaile eta deskribatzaile hutsa izateak dakarkio testuari erredundantzia negatiboa, erabiliko ez duguna. Horregatik, beste lotura edo harremana bilatuko diogu irudiari eta testuari.

Irudia kontuan hartuta idatziko dugu, baina ez ikusten duguna ikusleari esateko. Testuak informazioa gehituko du, ikusten dena garbitu eta baieztatuz. Kazetariak ez du deskribatzaile-lanik hartu behar, ikusleak berak egingo duelako hori. Irratikoaren aldean, beste mota bateko informazioa ematea komeni da irudiak duen indarra hobeto aprobetxatzeko, nahiz eta testu gutxiago erabiliko den horretarako. Horregatik, esan ohi da, eta egia da, irratiko kazetariari asko koskatzen zaiola telebistako lanera moldatzea.

Testuaren eta irudiaren arteko sinkronia lortzea da ikus-entzunezko lengoaiaren helburua. Eta nahiz eta esandakoak esan, irudiaren eta testuaren arteko harremanak ez dira batere sinpleak, konplexuak dira. Adibide modura, Joxerra Garzia, gaur egun Unibertsitateko irakaslea dena, irratiko esataria izandakoa da Euskadi irratian. Euskarazko kazetaritzaren I Kongresuan honela dio: “Hitz egiten den bezala idaztea edo idazten den bezala hitz egitea desegokia da guztiz. Irratian estimagarri den hitz jariora jasan ezina da telebistan”.

Stephen Reese autoreak dioenez (1984:79-87), irudiak testua indartzeko eta “ilustratzeko” balio du: “...part of the succes of visuals depends on how well they illustrate verbal content”. Elkarren arteko laguntasunak eta bat egiteak dakarkio ikus-entzuteari indarra. Gainera, hobeto finkatzen da memoriaren muinean eta erru gutxiago sortzen du. Editaiaren emaitzarik onenak irudia eta hitza txertatzean sortzen dira, ez irudia eta testuak zerikusia dutenean soilik:

“... it is not enough to provide visuals that are broadly related to verbal content. The best results occur when those visuals are synchronized with their respective word labels”.

Txertatzea terminoak sinkronia ideiarekin bat egiten du bete-betean. Baina, sinkronia lortu arren, elkarrekiko lotura eginez gero ere, galdera bat bururatzen zaigu berehala: Testuak emandako informazioa errepikatu egiten al du irudiak, ala testua da irudiak eskaintzen duen informazioaren gainean puntutxoak jartzen duena, informazioa gehitu eta aberastu egiten duena? Hara Peter Ruge-k (1983:207) dioena: “El texto no debe ser descripción de la imagen, sino su complemento”.

Lehen aipatua izan den “Irudiaren Erretorika” izeneko artikuluan Paula Mizraji et Silvana Caro-ren ustetan (2003:1-6), mezu linguistikoaren funtzioa, oinarritzkoa bederen, irudiari eustea da, irudiaren euskarri egitea. Euskarri-lana egiten du testuak, ikusleak irudia “uler” dezan. Irudia polisemikoa izanik, testuak bideratu egiten du ikuslea, hainbat mezuren artean aukeraketa-lana egiten dio ikusleari.

Bi motatako lana jartzen diote testuari autoreok irudiarekiko:

- Bata irudia denotatiboa denean, identifikazio modura eragiten du testuak. Janari-platera ikusten badugu planoan, testuak zein plater den esaten du, identifikatu egiten du, zein janari-mota den esaten digu.

- Bestea, berriz, irudi konnotatiboarekin gertatzen da. Testuak ez du identifikazio-lanik egiten, interpretazioaren bidetik laguntzen dio. Irudiak interpretazio-bide ugari eskaintzen dituenean, testuak lagundu eta itxi, biak batera egiten ditu. Azken batean, aukeraketa egiten dio ikusleari, ikusten ari den irudia barneratzen hasi aurretik.

Testu erakargarri bezain eraginkorrak eta ditziratsuak dira telebistan erabiltzekoak, ikuslearen sentiberatasuna ikutzen dituen. Hori da, bederen, Carolyn Lewis-en iritzia (1994:63): “Idazle argiak irudiari etekin indartsua aterako dio eta horregatik, telebistari hobekien dagozkion testuak motibatzaileak dira, sentimenduari ikutzen dizkionak zuzenean, hitz gutxitan esatekoak”.

2.7.1. Irudiaz gain idatzi

Orain arte esandakoaren arabera, irudiarekin idaztea irudiaz gain idaztea da. Gauza bera da kasu honetan. Abantaila handia da aurretik zein irudi ditugun jakitea testu hobea egiteko. Lehendabizi testua idatzi eta ondoren editatu testuaren arabera, edo alderantziz? Hor dago betiko gakoa. Adibide batekin kontatuko dugu.

Lehendakaritzaordeak sindikatuarekin bilera gogorra egingo du administrazio-ko langileen soldatak negoziatzeko. Albistea bilera amaitu aurretik emango da telebistan, berandu hasi delako bien arteko bilkura. Bilera egin aurretik, gela barruan Sailburua bakarrik dago, eserita. Kamera konturatu da irudi ederra egon daitekeela edo kazetaria konturatu da; izan ere bata zein bestearekin horrelako ideiak komentatzea da albistea aberasten duena. Kazetariak grabatzeko esan dio, irudi horretan informazio aberatsa ikusi duelako. “Sailburuaren bakardadea bilera zaila hasi aurretik”, hori da ideia, eta bideoa testuaren Sarrera arretaduna eta indartsua egiteko moduan dago kazetaria. Ez du “Sailburua eserita dago sindikatuen zain” idatziko, baizik eta irudiaz gain idatziko du. Lehendakariordeak laster egingo duen bileraren zailtasuna azpimarratzeko erabiliko du kazetariak sailburua bakarrik agertzen den irudia. Aurpegi serioa ikusten bazaio, orduan eta hobeto. (Izan ere, sindikatuek soldata-igoera handiak eskatuko dizkiote Lan Sailburuari).

Irudiaren deskribapenik ez da egingo, beraz, irudia ulertzen ez badu behintzat. Irakurleak ez baldin badaki zer den ikusten ari dena, orduan bai, kazetariak irudiaren deskribapena egingo dio.

Giro-soinua ere indartsua da informazioa emateko. (Lan Sailburuaren adibidean isiltasuna legoke indarra emango liokeena) ikuslea eszenarioan jartzen da. Manifik eta protestak direnean asko erabiltzen den errekurtsua da, giro-soinua. Inferentzia deitu diogu.

Irudiaren eta testuaren joko honetan gabiltzala, hara beste adibide bat, Carolyn Lewis-ek jarritakoa (1994:191). Honela dio berak: “Kazetari berriaren akats gordinenetakoa honakoa da: ikus-entzulea ikusten ari dena, huraxe bera esatea”.

AEBko presidente ohi Ronald Reagan-en prentsaburuak egindako komentario adierazgarria jarriko dugu, telebistan Reagan-en aurka esandako testu kritikoa zela eta. Irudia eta testua bat ez datozenean sortzen diren kontradikzioz betetako egoera ohartarazten digu Gabriel Perez-ek adibide honekin (2003:47-48):

“... resulta muy ejemplificador el caso del jefe de prensa de la Casa Blanca en la época de Reagan y su felicitación a la CBS después de que esta cadena emitiera una información muy crítica hacia el presidente. La crítica a la labor presidencial estaba contenida en la voz en off, pero ilustrada con unas imágenes de archivo que nada tenían que ver: mientras el texto criticaba duramente la actuación del presidente, la imagen mostraba a un Reagan jovial, haciendo deporte y jugando con uno niños. Según algunos teóricos, cuando se produce un contrasentido entre el sonido y la imagen, la audiencia media concederá más importancia a lo que ha visto que a lo que ha escuchado. Posiblemente no sea capaz de recordar el contenido de las noticias que se han emitido, pero en su subconsciente habrán entrado las imágenes de una persona o una situación en un sentido concreto sobre el que, muy posiblemente, se habrá mostrado a favor o en contra, habrá reaccionado con simpatía o antipatía”.

Albistegietako irudiak eta testuaren arteko jokoari begirada berezia ematen dio Gerard Leblanc autoreak (1987:105-112). Semiotikaren bidea urratzen du autore frantziarrak eta figura erretorikotan oinarritzen du albistegietako irudiaren erabilpena, irudiarena eta testuarena, elkarren joko eta tensioan. Metaforaren erreinua dela nabarmendu ondoren (“l’information télévisée vit sous le régime de la métaphore”), egoera ezberdinak marrazten ditu, irudia eta testua bakoitza alde batetik doazela esateko

“...Que le langage domine l’image ou que l’image domine le langage, dans tous la cas de figure, le langage et l’image sont dissociés, comme s’ils étaient étrangers l’un à l’autre eta ne pouvaient se rejoindre que dans l’anecdotique”. (Estatistikak ematerakoan erabiltzen diren grafikoak eta azpiko irudiak jartzen ditu adibide)

Irudia eta testua elkarren lagungarri eta osagarri direla baieztatzen du baita ere:

“... Il est de situation où le langage journalistique et les images ne sont plus en concurrence, mais s’ épaulent, se soutiennent mutuellement (le langage joue le rôle de la musique dans un film d’action, il ne s’efface pas, mais renforce l’effet émotionnel produit para la succession des images)”.

Atzeko musikaren funtzioa duela dio testuak, eta emozioari zuzentzen zaiola irudia, emoziozko eragina duela irudiak. Indar handiagoa eskaintzen dio irudiari testuari baino, eta, tradizioaren arabera, testua eduki arrazionaletara doan bezala, irudiak emozioaren mundura jotzen du. Hala dio Gerad Leblanc autoreak (1987:111).

“... L’image est placée en position dominante lorsque’elle est jugée capable d’exercer une emprise émotionnelle suffisante sur le téléspectateur. Sans doute est-il de très tradition de faire porter le rationnel par le commentaire et l’émotionnel par l’image”.

Irudiak testua aldarazten duela aitortu ahala, testuan duen eragina onartu eta gero, Sarah R. Stein-ek (2001: 249-269) dio eragina elkarri egiten diotela, testuak irudiari eta irudiak testuari. Narrazioak irudiak baino indartsuagoak direla dioten teoriak ez daude ongi sustraituta Stein-en esanetan, eta horregatik dio elkarren eragina dela kontuan hartzekoa.

“... The implication that pictures do not carry the same weight as the spoken word is misleadin. In “60 Minutes” stories, Hewitt and his staff may well write the narration first and then edit the pictures to fit the words in terms of content and speech rhythms. But the power of words in conjunction with images is in the spin each gives to the other, which can critically skew the meaning, or seeming neutrality, those words previously conveyed on paper”.

Stein autoreak Iparramerikako “60 Minutes” asteroko albiste-magazina aztertu du, eta ondorio nagusi bat atara du: egunkarietan oinarritzen dira telebistako CBS telebista-kateko kazetariak, “60 Minutes”ekoak. Hori dela eta, testua eta narrazioaren erretorika hartzen dute kontuan eta ahaztu egiten dute irudiek beren aldetik duten indar pertuasiboa. Askotan, autorearen iritziz, irudiaren eta esanaren arteko kontradikzioak sortzen ditu irudia kontuan ez izateak, testua alde batetik eta irudiak bestetik erabiltzen direlako.

2.7.2. Ekibokoak uxatuz

Irudi batek mila hitzek adinako indarra du, dio Txinatar errefrauak. Giro-soinua eta kazetariaren hitzak berebiziko garrantzia dute, baina irudia nagusitu egiten zaio askotan. Jendeak irudia gogoratzen du telebistako albistea ikusi ondoren.

Jesus Tuson-ek (2001:14-15) idea iradokitzaile bezain interesgarria dauka irudiaren eta testuaren arteko loturaz. Topikoen aurka jotzen du autoreak, irudi batek mila hitzen balioa duela ezeztatuz:

“...Les imatges mostren fragments de la realitat: amb les paraules, en canvi, construïm la novel·la de la realitat, teixim la seqüència dels fets, dels fets ocorreguts i dels ficticis... De manera que, curiosament, les imatges tenen una capacitat discursiva limitada: mentre que les paraules, convertides en text, poden desvetllar mentals sense límit. Donem, doncs, la volta al mitjà: “Unes poques paraules, ben agermanades, valen molt més que tot d’imatges”.

Tuson autoreak indarra ematen dio irudiari, grafikoek duten informazio unibersala aitortuz. Aireportuetan edo trenetan hain baliagarriak zaizkigun grafikoez ari da, hitzen bidez baino toki gutxiago behar baitute bidaiariari batetik bestera ibiltzen laguntzeko. Horregatik, dio Tuson-ek, batak bestea zer kendurik ez dauka,

eta irudiari balioa ematen dion bezalaxe, hitzari ere bere garrantzia eskaintzen dio. “¿Per què no podrien conviure en harmonia imatges y paraules, sense dictaminar la superioritat de les primers?” galdera eginez amaitzen du irudiaren eta testuaren arteko parekotasunaren tesia.

Irudiak indarra du, baina, testurik gabe, alferrik galdu egiten da. Ulertzeko, esplikazioa behar du. Eta, askotan, zenbakiak eta grafikoak behar ditu irudiak. Mayeux autoreak (1996:29) dioen modura, emozioak eta ekintzak azaltzeko aukerakoak dira irudiak. Testuak, berriz, datuak eta informazioa bideratzeko aproposak: “Pictures can best show actions and emotions”.

Deskribatzaile indartsua baina orokorra da irudia, ez zehatza. Izenak eta tokiak jarri behar zaizkio. Glez Requena-ri jarraituz, (1988 b): 62-71), irudiak ez du informazio zehatza ematen. Irudiak espektakulua eta konnotazioa du.

Fikziorako bide indartsuena izanda, informaziorako eskasa eta ahula da. Hori da bere paradoxa. Deskodifikazio-lana egiten dio hitzak irudiari. Denotazioa da hitza, konnotazioa irudia.

Potenzialitate handiko indarra du irudiak. Zarata semantikoa du, hortxe bere indarra eta era berean ahuldade informatiboa. Hori dela eta, irudiak ilustratu eta egiaztatu egingo du testuak dioena.

Lotura honetan eman daitezke hainbat egoera ezberdin. Irudiari utzi beharra batzuetan, zeren eta irudiak eta bere giro-soinuak dramatizatu, ikaratu eta indartsu ukitzen dutelako ikuslearen emozioa. Horrelakoetan, utzi egin behar zaio irudiari, zenbait segundotan, testua alhora utzita, ikusleak ikus dezan, uler dezan eta bere kasa jaso dezan informazioa.

Bestaldeko muturrean, aldiz, irudirik gabeko informazioa daukagu. Testua bai, baina irudi egokirik ez. Finantza, aurrekontu eta ekonomiazko hainbat gaitan gertatzen da, esaterako, aipatzen ari garen bigarren adibidea. Irtenbiderik egokiena, askotan, *stand-up* edo *stayman*-a egitea da. Hots, kazetariak berak betetzen du irudia kamerari begira eta, era berean, idatzitako testua esanez. Grafikoak erabiltzea, ahal den neurrian, komenigarria da kasu horietan, informazioa errazteko ikusleari eta bide batez memorian hobeto txertatzeko.

Glez Requena-ren ustez, askotan berba gehiegi egiten da bideoan, eta irudiari denbora gutxi uzten zaio. Irudiari “beldurra” dio kazetariak. Asko gertatzen da, irratitik datorren kazetariari gehienbat. Irudiak zehaztasun gutxi dauka eta, horregatik, hitzarekin lotu behar du ikusleari xehetutako informazioa emateko.

Hainbat gomendio ematen ditu Peter Mayeux autoreak. Praktikoak direlakoan dakartzagu:

- a. Entzuten diren hitzek loturaren bat izango dute erakusten diren irudiekin.
- b. Utzi ikusleari irudia eta testua lotzen eta esanahia sortzen.
- c. Esan ikusleari irudiarekin halako zerikusia duena, baina ez ikusten dena bera.
- d. Utzi irudiari arnasa hartzen. Eman denbora ikusleari bi aldean digestioa egiten: ikusten ari dena eta entzuten duena bateratuz.
- e. Irakurketaren abiadura zaindu. Irudiek hitzaren aldean luzetxoago eginez.
- f. Esaldi edo ideia berriaren hasiera irudiak hasi eta gero etorriko da. Beraz, irudi berriak hasi orduko, esaldi berriak datoz.
- g. Kontuz ibili erakusten denak testuarekin kontrastea duenean. Ikuslea ez nahastu.

2.7.3. Irudiaren funtzioak

Anne Marie Thibault-Laulan-ek (1973:17-45) Ramon Jacobson-en ahozko komunikazioaren funtzio linguistikoetan oinarritzen da, eta hiru funtzio nagusi jar-tzen dizkio irudiari: arrazionala, espresiboa eta konatiboa.

Lehendabizikoak komunikazio *objetiboa* sortzen du eta egunoroko bizimo-duan eragin handia du. Seinalizazioa izan daiteke ondoen adierazten duen irudi-sistema; izan ere, kale, erakunde eta espazio publikoetan batetik bestera galdu gabe ibiltzeko erabiltzen dugun komunikazio-sistema eskematikoa baita. Ezaugarri modura esan behar da semantikak estetikak baino indar gehiago duela.

Bigarrenari so eginez, *espresiboa edo emotiboa* aipatzen du autore fran-ziarrak. Aurrekoaren alderantzizko ezaugarriak ditu beregain: estetikari gehiago begiratzen dio, semantikari baino. Gainera, emozioan oinarritzen da ezagutzen baino gehiago, eta hirugarren aldea ere erakusten du, aurreko bien parekoa eta bat egiten duena: arrazioaren eta afektuaren artean, bigarrenak irabazten du.

Telebistako lengoaiak bere egiten du funtzio espresiboarekin eta, horregatik, hiru konzeptuok definitzen dituzte ongi ikus-entzunezko komunikazioaren ardatzak: estetika, emozioa eta afektua.

Irudiaren funtzio nagusiekin jarraituz, hirugarren bat daukagu, funtzio *ko-natiboa*. Inperatiboa, bigarren personaren harremanean oinarritzen den komuni-kazioa, horrelako alde bien konplizitatea eskatzen duen harreman komunikatiboa da konatiboak adierazten duena.

Beraz, ondorio gisa, informazio-arlo ahula eta konatibo eta espresibo indar-tua du ikus-entzunezkoak; kasu horretan, telebistak.

Eta afektuari dagokionez, Thibault-ek dio irudia baino indar gehiago duela irratia, imaginazioa martxan jartzen duelako. Zentzu horretan, Michel Cournot-en hitzak erabiltzen ditu, eta dio irratia mugiarazten duen tresna dela. Aldiz, telebista desmobilizatzailea dela. Irratia, horrexegatik, komunikazio-erreminta omen da, beste guztien gainetik, telebista edota prentsaren gainetik.

2.8. TESTUAREN ITXURAKETA

Idatziaren orrialdea aurkezteko era garbia egiteko, bi ohar: testua **espazio bikoi-tzarekin** idatzi —autore ia gehienek aipatzen dute hori—, irakurketa erraztu egiten duelako eta tokia uzten delako zuzenketak egiteko. Izan ere, ahal dela, ez dira irratiko eta telebistako testuetan letrak ezabatu behar, hitz osoak baizik, berriak idatziz gainean.

Margenak zaindu egin behar dira, bost zentimetro utziko ditugu ezker-eskuin, alde bakoitzean, zerbait idatzi nahi badugu ere. **Ez moztu hitzak** lerro-amaieran, **ezta esaldiak ere** orrialdetik orrialdera. Letra larriz ez idatzi, esateko zailak diren hitzen kasuan ez bada. Letra txikiak eta kurbadun estilokoak errazagoak dira irakurtzeko.

2.8.1. Puntuazioa

Bi motatako pausaldiak daude, oinarrizkoak direnak: koma eta puntua.

Koma pausa txikia da, intonazioa aldarazten du eta arnasa hartzeko egokiada. Tonuari eutsi egiten dio, ez da jaisten esaldia bukatu ez delako. Antikadentzia deitzen dio Huertas eta Perona-k (1999:109).

Puntua, aldiz, komaren hurrengo pausa dela esango dugu. Arnasari tarte handiagoa eskaintzen dio, eta unitate fonikoaren amaiera dela adierazten digu puntuak. Intonazioak behera egiten du pittin bat esaldiari bukaera emanez. Kadentziak ari gara oraingoan. Paragrafoaren amaiera balitz, berriz, intonazioaren beherakada osoa izango litzateke. Beraz, puntuak behera agintzen dio ahotsaren intonazioari, baina erdibidean gelditzen da.

Horregatik, txikitik handira joanda, neurri koxkorrena koma da. Esaldia dator ondoren, eta, azkenik, paragrafoaren puntua. Paragrafoaren puntua edota puntu eta koma deritzana. Gainontzeko puntuaketak ez dira beharrezkoak entzuteko testuak egiteko.

Parentesia, puntu eta koma, bi puntu edo gidoiak erabili gabe ere egin ditza-kegu ahoskatzeko testuak, ez dira garrantzitsuak irratirako.

Puntu eta koma esaterako, esaldi luzeak saihesteko erabiltzen da gramatika-n, baina kontuan izan horixe dela irratirako testuetan egin behar ez duguna, esaldi luzeak irakurri.

Bi puntuak gainerako adierazpena ezartzeko edo aldamenean datu gehiago jartzeko erabiltzen dira zentzu gramatikalean, informazioa konzentratuz eta datuak toki gutxian pilatuz, eta horixe da, hain zuzen, irratirako komeni ez zaiguna.

Parentesiaren erabilpena ere ezin dugu onartu, zeren eta bi esaldien lotura egiten ez dutelako, aurretik esandakoaren argitasuna gehitzen dutelako eta horrek esaldiaren zentzua apurtu eta luzatu egiten duelako. Horrek ere zaildu egingo digu testuaren ulermena.

Puntu etenak aipatzean arretaz ibili behar dugu, oso zaila delako ondo erabili eta informazioa ematea, intonazio berezia eman ez bada.

Komatxoekin ere antzeko gauza gertatzen da. Hitz batzuk besteetatik bereizteko erabiltzen dira komatxoak gramatikan, halako hitz, izen, aipu literal edo izenburu markatzeko, baina hori ahotsarekin ezin da adierazi, intonazioaren bidez ez bada.

Huertas eta Perona autoreek diotenez, lagungarri izan daitezke barrak erabiltzea, bat bi edo hiru (/, //, ///) pausa laburrak, tartekoak eta handiak egin behar direla markatzeko.

2.8.2. Zenbakiak, borobilak eta letratan

Telebista egokia da zenbakiekin eta grafikoekin jokatu eta informazioa emateko. Egia da egunkariak ematen digun aukerarekin ez dagoela alderatzerik, behin bakarrik ikus ditzakegulako zenbakiak. Irratia da hiruotan eskasena zenbakiaren bidez informazioa emateko. Ez da bere gauzarik indartsuena. Horregatik, kontuz aukeratu eta ez zenbaki askorik eman irratiko albistean, entzuleak ez baititu gogoan hartuko. Irratia, esan dugu lehen ere, gertutasuneko medioa da, azkarra eta berehalakoa. Horrez gain, besteak ez bezala, gauzak esateko eta kontatzeko tresna aparta. Hortxe bere indarra, ez zenbakiak erabiltzeko.

Lokuzioaren eztropezuak egiteko arrazoi nagusietakoa da zenbakiaren idazketa traketsa.

Sei gizon errazagoa da irakurtzeko *6 gizon* baino. Eta zer esanik ez *44 lagun* baino *berrogeita lau lagun* idaztea.

Zenbakiak handiak direnean, arriskua izaten du esateriak zenbaki zehatzak emateko, baina emaitza kontrakoa izan daiteke. Esaterako, *5.976 biztanle ditu herriak* baino, informazio indartsuagoa eta garbiagoa emango dugu *sei mila* esaten badugu, edota *ia sei mila biztanle ditu* esanaz. Bi arrazoi daude horretarako: entzutea zailago egiten da lau zenbakiak aditzera emanda. Hori, alde batetik. Eta, bestetik, esateko ere ez dago dudarik errazagoa dela *sei mila* edo *ia sei mila* esatea, *bost mila bederatzehun eta hirurogeita hamasei* baino.

Errentaren Gaineko Zerga ez da inoiz, izan kazetariaren gogoko ekonomia gaia delako, alde batetik, eta, gainera, zenbakiak zenbakien gainean esan behar direlako. Norberak ondo ulertu beharko du lehendabiziko pausoa, eta ondoren adierazi ulertzeko moduan. Ez da erraza izaten ongi informatzea, ulertzeko moduan telestatzea hainbat zenbaki. Horregatik, aukera egitea komeni da zenbaki guztien artean, nahiz eta informazioa kanpoan utzi behar izan. Hobeto da ematen den apurra ulertzea, dena eman eta ezer ez ulertzea baino.

Telebistan grafikoen laguntzarekin molda daiteke eta zehaztasunez eman albisteak. Ondo eta egoki. Irratian, berriz, ahotsa da daukagun elementu bakarra eta minutu batean esango dugu dena. Baldintza hori kontuan hartuta, datu gutxi. Ondorengo adibidea ez da txarrenetakoa, ezta onenetakoa ere. Horrelako asko entzuten da irratian:

<i>Zenbakien erabilera</i>
<p>“ ... arratsaldeon, bai. 150.000 (edo 150 mila) Errenta Aitorpen egin dira Araban eta horietako 116 milak kobratu egin dute. Guztira 112 milioi euro itzuli ditu Arabako Ogasunak eta 38 milioi euro batu ditu”.</p> <p style="text-align: center;">Hobe litzateke honela:</p> <p>“ ... arratsaldeon, bai. Errentaren Aitorpena dela eta, Arabako Ogasunak 112 milioi euro eman ditu eta 38 jaso. 150 mila aitorpenetik, 34 izan dira ordaintzea tokatu zaienak. Hirutik bik kobratu egin dute Errentaren Aitorpenean”.</p>

Ez dakigu nola zeuzkan idatzita kazetariak zenbakiok, baina lau zenbaki ia bata bestearen ondotik jarriz eta bakoitzak konzeptu eta egite diferenteari egokituz, ezin da horrela eman informazioa, xehatu egin behar da gehiago. Presak eta lan egiteko erak ez dute testu hobeak egiten laguntzen. Ezta kazetariaren alferkeriak ere.

Zatikako zenbakidunetan, *laurdenak*, *herenak* eta *erdia* esateko ohitura hartu behar dugu *ehuneko 25*, *ehuneko 33* eta *ehuneko berrogeitamar* esan beharrean. Gauza bera gertatzen da *lautik bat*, *hirutik bi* eta antzekoak erabiltzerakoan. Hobe da horrela esatea, beste honela baino: *zortzietan lagunetik berrehun* edota *hamazortzitik hamabi*.

2.8.3. Siglak, akronimoak, laburdurak eta kargu-izenak

Ezagunak ez direnak adierazi egin behar dira (Egunkariaren Estilo-liburua). Baina ezagunak egiten zaizkigunak (ETA, CONFEBASK, ELA, HB, PP) horrelaxe esan behar dira eta idatzi ere. Abrebiaturak ezin dira idatzi (zka., e.j., adm.,

esk.) eta zenbait akronimo (IPC –KPI-, BMW eta antzekoak) ez esan CCOO edo IU, baizik eta Comisiones Obreras eta Izquierda Unida, kakofonia ez egiteko. Beste batzuk esplikatzen egin behar dira (Soziologi Ikerketa Zentrua, CIS delakoa), etab.

Atal honekin amaitzeko, kargu-izenen erabileraz bi hitz orain. Oso ezaguna ez bada, kargua lehendabizi eta izena ondoren, horrela arautzen dute estilo-liburu guztiek. Hiru adibide jarriko ditugu, belarrira egiteko:

Izenak eta kargu-izenak

“... eskatu du Saida Ben Abides-ek, Algeriako Biktimen Elkarteetako ordezkaririk”.

Hobe litzateke honela:

“... eskatu du Algeriako biktimen Elkarteetako ordezkaririk, Saida Ben Abides-ek”.

“... Pat Cox, Europako Parlamentuko Presidenteak eman dio batzarrari hasiera”.

Hobe litzateke honela:

“...Europako Parlamentuko Presidenteak, Pat Cox jaunak, eman dio batzarrari hasiera”. (Pat Cox-ek esaten badugu, kakofonia egingo genuke eta zailagoa ulertzeko. Horregatik, jauna hitza ezarri diogu eta garbiagoa egiten da belarrirako).

“...utzikeriaz jokatu duela salatu du Perez Uraldek, Greenpeace-ko zuzendariak”.

Hobe litzateke honela:

“...utzikeriaz jokatu duela salatu du Greenpeace-ko zuzendariak, Perez Ugaldek”.

Eta beldurrik ez izan estropezuaren bat egitean. Momentuan-momentuan errua adierazi non egin den eta aurrera jarraitu, barkatu era naturalean esan eta aurrera.

Esaldien antolaketak, denak egitura eta neurri berberaz
sortuak izanez gero, askoz errazagoa da monotonian erortzea
Manu Arrasate

Sólo el silencio dota de sentido y de espesor a la palabra
Jesús Gonzalez Requena

What is written without effort is in general read without pleasure
Samuel Johnson

La verosimilitud del texto oral como
discurso hablado es su primera condición
Ivan Tubau

Cuando imaginamos a un profesional en la radio, lo dibujamos
en nuestro pensamiento con una buena voz
Emma Rodero

3. Lokuzioa

Orain artean errepassoa eman diogu lengoaiari lehendabiziko atalean, eta idazteko araei bigarrenan, lokuzioarekin jarraitzeko hirugarren honetan. Lehendabizikoak ezaugarri orokorrak azaldu ditu. Ondorengo biek, berriz, idazketa eta lokuzioa dute hizpide. Txanpon baten bi alde balira bezala ikustekoak dira testua egitea, alde batetik, eta irakurketa edo lokuzioa, bestetik. Abileziaz jostea esaldiak eta testu bizia egitea da idazketaren helburua, aurreneko partea. Baina Manu Arrasatek (1992:147) dio idatzizko testurik txukunena, argiena eta dotoreena, ilun, ulerkaitz eta aspergarri irudi dakiokela entzuleari gaizki irakurria izanez gero. Beraz, testuaren idatzizko antolaketa eta taxuera bezain garrantzitsuak dira irakurkera eta ahoskera. Zuzentasun eta garbitasun teknikoak idazketan deituko diogu trebezia idatzitako testuaren prozesu osoari. Hor sartu ditugu gramatika, semantika, joskera, puntuazioa eta muntaia.

Ondorengo lerrootan datorrenak zuzentasuna eta garbitasuna du helburu baita ere, baina lokuzioan. Ahoskera edo bokalizazioa, intonazioa, isiluneak, erritmoa, arnasketa eta jarrera aztertuko ditugu. Erraz eta ongi irakurtzeko bideak jorratuko. Entzuleak ezin du lehendabiziko partearekin bakarrik gelditu, ezta bigarrena huts-hutsik hartuta ere. Bata zein bestea, idazketa eta lokuzioa, ezin dira aparte ikusi. Ondo eta oker, esatariak biak batera eskaintzen baitizkio entzuleari.

Horregatik, idazketa eta lokuzioaren arteko zatiketa absurdoa da. Batu egin behar dira biak, eta elkarren eragina non dagoen ikusi eta ikasi. Ongi uztartuz gero, —hortxe koska— albistearen esanahia arretaz eta erraz ulertuko du entzuleak. Izan ere, autore gehienek nabarmentzen duten idea da hau. Idazten eta esaten, testuaren zentzua hartzea. Irakurtzen duenak ez du beste biderik esaten ari dena ulertzea baino, baldin eta entzuleak konprenitzea nahi badu behintzat. Lehendabiziko pausoa litzateke kazetari-esatariak kontuan hartzekoa. Berak ulertu eta hobeto transmititu. Ivan Tubau-k (1993:52) ondo adierazten du kontu hori:

“...Dar sentido es entender lo que se lee, pensar en el significado de lo que se está diciendo y procurar que quede bien claro para quien lo oye, todo ello sin olvidar lo que tantas veces hemos dicho: la gente oye, pero pocas veces escucha”.

Emili Prado-ren ustetan, hauexek dira kontuan hartu beharreko erreferentizak:

- Albistegietako lokuzioak naturala izan behar du.
- Testuak ez dira irakurtzen, esan baizik.
- Norberaren estiloa lortzeak du garrantzia.
- Tonu akademiko eta doktrinalean eman ordez, aurrean, informatzaile eta lagun eran.
- Akatsak saihesteko, esatariak altuan irakurri behar du testua, grabatu baino lehenago. Bi helburu lortuko ditugu: idazketa egokia den konturatuko gara eta, gainera, alde zuretik jabetuko gara testuak dituen zailtasunez.

Egia da, lokuzio ona testu eskasa hobetzeko gai dela, eta alderantziz, testu on batek disimula dezakeela lokuzio traketsa.

Huertas eta Perona-k honela diote (1999:20-22):

“... en el marco informativo se recomiendan aquellos textos que son dichos como si no fueran escritos... capaces de transmitir naturalidad. Pero no se trata de confundir naturalidad con espontaneidad... se trata de, a partir de la transcripción oral de lo redactado, parecer espontáneos”.

Lokuzio “naturalaz” ari da baita Balsebre autorearen (1996:36):

“... el locutor ha de expresarse de la misma forma tanto si está leyendo un texto como si está improvisando”.

Ivan Tubau-ren adierazpenek (1993:57) argia ematen digute lokuzioaren idazketa eta irakurteta bat egiteaz. Lokuzioa ez da, horrela begiratuta, aparteko gauza bat, testua idazteko gaitasunarekin txertatuta doana baizik.

“... Hay que escribir de modo tal que, hasta donde ello sea posible, el encargado de leer pueda leer como quien habla y no hablar como quien lee. Los periodistas audiovisuales debieran saberlo también: la verosimilitud del texto oral como discurso hablado es su primera condición”.

Azkenik, esan behar da ezen lokuzio onarekin esandako testuak, profesionalak irakurritakoak, sinesgarritasuna ematen diola albisteari. Ikerketa guztiek atera dute ondorio hori.

Lokuzioaren atal bakoitzari (ahoskera dela, intonazioa dela) ezarri dizkiogun aholku praktikoak Emili Prado-rengandik jasotakoak dira sail bakoitzarentzat. Emma Rodero-k liburu mardula argitaratu berri du, Espainiako irrati-telebista kate publikoaren Institutuak argitaratutakoa. Ariketa-orrialde ugari ditu eta komeni da hainbat adibide jasotzea eta entseguak egitea, zeren eta zehaztasun handiarekin hautatutako ariketa ugari baitakartza, ikaslearentzat aukerako (2003:121-395).

Emili Prado-k dakartzanekin batera. Azkenean, ohar orokor batzuk emango ditugu, Ivan Tubau-ri jarraituta. Aipatzen diren ariketak teoriaren osagarri direlakoan marikatzen dira banan-banan. Norbere esku geratzen da aldiko-aldiko ariketok behar den eran egitea.

Ahal bada, ariketa praktikoak testu berarekin egitea komeni da, eta aipatutako ordenan gainera, atalez atal. Zein eragin duen ikusteko, bi grabaketa egitea gomendatzen da. Bata ariketak egiten hasi aurretik, eta, egin ondoren, bestea, bien artean zein aurrerabide egin den ohartzeko. Esan beharrik ez, autore guztiek nabarmentzen dutena, hots, antena bidez bota aurretik altuan irakurtzea derrigorrezkoa dela. Emma Rodero-ren hitzak ekarriko ditugu horren dudarik inork izan ez dezan (2003:402). “El locutor radiofónico (telebistakoarentzat ere berdina da) debe siempre leer en voz alta el texto antes de la puesta en antena”. Ohartu “debe” eta “siempre” hitzak erabiltzen dituela, ez duela esaten “conviene” edo “es importante” edo antzekorik.

3.1. AHOSKERA

Hitz egiten dugunean ez dugu esfortzurik egiten silaba guztiak ahoskatzeko edo bakoitzari tokatzen zaion doinua emateko... Pertsonen arteko komunikazioan ez du horrek arazorik sortzen, kenuekin ere adierazteko gai garelako.

Baina irratian ezin dugu holako laguntzarik izan (telebistan, aurkezlearen aurpegia ikusten dugu eta keinuen kodigoak gauza bat baino gehiago adierazten digu). Horregatik, irratian berebiziko garrantzia hartzen du ondo bokalizatzeak.

Aholku praktikoak AHOSKERA

- hortzak eta ezpainak zabaldu gestikulazioa esajertuz.
- ahoan boligrafoa erabiliz irakurri. Mihiak traba sentituko du eta mugiarazi egingo dugu hara eta hona, irakurtzerakoan. Ariketa batzuk eginda gero, hobe-kuntza nabarituko da.

3.2. *INTONAZIOA EDO DOINUERA*

Enma Rodero-k (2001:115-145) dio oinarritzko elementua dela intonazioa, entzulearen arreta lortzeko. Tonuaren nahitako gorabeherakoek osatzen dutenez intonazioa, esaten dena hobeto ulertarazten du gainera, egoki intonatutako testuak.

Armad Balsebre-ren hitzetan adierazteko (1996:61), intonazio diferenteeekin esandako hitz berberak esanahiak ere ezberdinak ditu. Esatariak jakin beharko du, beraz, zein igoera edo zein jaitsierarekin ahoskatuko duen testua semantikarekin kontrasteak egiteko, halako edo honako esanahiak emanez.

Honen harian, Merayo Perez lankidearen hitzak dakartzki Enma Rodero-k: hitzez aditzera emango dugun mezua, lehendabizi ondo ulertu behar da. Ezin dugu, bestela, sekulan ondo intonatu. Irakurri edo ez irakurri, komunikatzen duguna ulertzea ezinbestekoa da intonazioaren bidez zentzua emateko. Esaten dugunaren zentzua indartzeko eta segurtatzeko balio du —eta nola, gainera!— intonazio egokia egiteak. Goiko tonuak eta behekoak erabiliz. Hortara, entzulea berehala jabetuko da esatariak ematen dion informazioaren zentzu zehatzaz, hitz bakoitzean erabiliko dituen tonu-maila ezberdinek argibide ezin hobea ematen diolako entzulearen belarriari.

Ez da irakurriko tonu berean testua, baizik eta egunoroko hizketan erabiltzen dugun intonazioaren gora eta behera aberats bezain esanguratsuekin. Monotonia-aren aurkako joera da biderik egokiena. Izan ere, askotan, testu bat irakurtzearen, puntuazioa ikusi arte ez dugu tonurik aldatzen, eta erabat aspergarri bihurtzen da. Ez hori bakarrik, ulertu ere askozaz gehiago egiten da tonu aldakorrek erabiltzen direnean. Are eta gehiago, bi hitzen artean geldiune txikia egin eta bigarren hitzen tonua altxa edo indarra ematen badiogu. Markatu nahi dugun sainale. Kanean hizketan konturatu gabe egiten den errekurtsioa izanik, irratiko esatariak ezin du albora utzi, halako hitzari albiste barnean enfasia egin nahi dionean.

Gertatzen da zenbait kasutan, esaldi-amaierak gorakadarekin egitea eta tonua ezezik, arnasa ere eskas dugula. Horregatik esaten du Mayeux autoreak arnastarteak utzi behar direla naturaltasunez: “Leave natural breathing spaces between sentences edited together”; eta esaten du, baita, amaierako tonuak behera egin behar duela: “With rare exceptions, sentences should end with down inflections”.

Tonu altuaren eta baxuaren arteko muga non dagoen ez da erraza jakiten, baina autore askok diotenez, 200 Hz-etan dago muga edo. Gizonezkoen ahotsak, gehienak, 80 eta 200 Hz-en artean dabilta, emakumezkoenak 150 eta 350 Hz-en bitartean. Umeek gorago jotzen dute, 250 eta 500 Hz-en bitartean. Tonua, beraz, ahotsaren altuerarekin doa.

Dezibeleetan neurtzen dena, berriz, intentsitatea edo ahotsaren indarra da.

Ahotsaren sonoritatea, indartsua ala suabea. Bolumenarekin du zerikusia, potentziarekin. Lokuzio indartsua esaten dugunean, edota ahula, tristea edo alaia, haserreduna edo onuragarria intensitatearen elementuarekin ari gara jokatzten.

Intonazioaren hirugarren elementua tinbrea da. Zaila da definitzea. Nahastu egiten dira konzeptuak, “tinbre ederra” edo “kolore oneko ahotsa” esatean. Bi ahots izan daitezke tonu berekoak eta intensitate antzekoak, baina bi ahots erabat ezberdinak, tinbrea dute bakoitzak bere erakoa. Arrazoi fisiologikoak dira tarteko tinbreari nortasuna ematen diotenak, aho-sabaian, eztaarritik sudurzuloraino eta ezpainetarainoko gunean sortzen den ahots-klasea, berezia bezain norberarena.

Melodiaren terminoak badu zerikusirik pertsona bakoitzak aukeratzen dugun intonazioarekin. Tonu-aldaketetan, goitik behera eta behetik gorako melodian asmatzea komeni zaio esatariari, irakurtzen ari den testuari eman nahi dion esanahia emateko eta entzuleak horrela jasotzeko. Hitzen aldaketa txikiak eragin ohi du melodia bat edo beste erabiltzea, ironiaz edo bromaz ari garen adierazteko geure egunorokoan.

Ivan Tubau-k (1993:51) Navarro Tomas-en definizioa hartzen du ontzat intonazioaren gainean: “La entonación lógica es el movimiento espontáneo y emotivo de la voz, normalizado, sistematizado y puesto al servicio de la expresión voluntaria y consciente”.

Ahots grabarean edo tonu baxukoaren sinesgarritasun psikologikoa handiagoa omen da tonu altuak eskaintzen duenaren aldean. Publizitatearen azken ahotsa gizona izatea gehienetan, tonuaren bereizgarritasun horretan datza marketing-eko autoreen esanetan. Britainia Handiko Lehen Ministroa izandakoarekin gogoratu da Tim Crook autoreak (1998: 113):

“...Deeper, lower bass voices carry more psychological authority. This is why Baroness Thatcher had voice training to lower her voice when she was Primer Minister”.

Lokuzio- eta intonazio-kontuetan aditua den Rodero andreak dio (2002:115-145), ondorio gisa:

“... En definitiva, la entonación radiofónica exige el contraste melódico que proporciona la variedad de tonemas con sus correspondientes inflexiones para lograr la adecuada disparidad tonal que mantenga la atención del oyente y ajustar la entonación al contenido semántico del discurso para facilitar su comprensión”.

Aholku praktikoak TONUA⁹

- arnasketa ondo egiteko, arnas abdominala hartzea da ondoen datorkiguna, aire gehiago hartzen du urdailak eta erraztu egiten du irakurketa.

- ongi dator intonazio kontrastedunak egiteko, barrez edota negarrez irakurtzea testu bat, behin eta berriz. Ez du esan nahi lerro batzuk irakurri eta barre edo egin ondoren berriro irakurtzea, baizik negarrez eta barrez algaraka irakurtzea dela ariketa-lana. Saio batzuen ondoren, hobekuntza nabaria dela, dio Emili Pradok.

3.3. ERRITMOA

Entzuleak arreta jarriko du baldin eta esatariak erritmo egokia erabiltzen badu bere hitzetan. Ez da komeni abiadura berdinean hitz egitea beti, monotonoa bihur daiteke eta. Mayeux autoreak ematen dituen gomendioen artean bat da norberak duen erritmoan hitz egitea: “ Retain natural speech rhythmus and inflection patterns when editing”.

Kontuan hartzeko, erabilgarriak ez diren hiru motatako erritmoak azalduko ditugu:

1. abiadura berdinean

- a. erritmo azkarra edo arina ————— monotonoa eta nekagarria
- b. erritmo motela ————— monotonoa eta aspergarria

9. Arnasketa-ariketak oso egokiak dira lokuzioaren beste elementuak ondo egiteko. Horregatik, oinarritzko arnasketaren liburuak gomendatzen dira. Filosofia orientaleko hainbat eskolek xehatuta daukate arnasketaren gaia, eta edozein liburu da onuragarri nola hartzen dugun arnasa konturatzeko. Esan ohi da txikitan ondo arnasten dugula, sabeletik egiten dugula, baina gero ohitura txarrak hartu eta birikietatik jasotzen dugula aire gehiena. Berrero, ume-arora bueltatuko gara tripa barrenetik arnasa hartu eta, kanturako egin ohin den bezala, ahotsa nahi dugun neurrian eta tonuan eta erritmoan kanporatzeko. Euskarazko liburu lagungarri bezain argia atera du Gipuzkoako Goiena bailarako kirol-erakundeak Diputazioaren laguntzarekin. Agirre Beitia, R. (2003): *Yoga eta Erlajazioa. Monitore eta irakasleentzako fitxa didaktikoak*.

Balsebre-ren neurketak ekarriko ditugu hona orain. Beethoven adibide jarritz. Musika-maisuak bihotzari entzunez egin omen zuen “Alaitasunaren Himnoa” obra ezaguna. Bihotzaren minutuko 80 kolpeko erritmoan konposatutakoa omen da (1996:70).

Aspergarritasunaren aurka testuaren bizitasuna aldarrikatzen du Manu Arrasatek (1992:151):

“...Monotonia da, batez ere irakurtzean, baina baita hitz egitean ere, ager daitekeen beste akatsetako bat. Zerikusi handia du honetan esaldien antolaketak, denak egitura eta neurri berberaz sortuak izanez gero, askoz errazagoa baita monotonian erortzea. Arreta handia beraz, idatzizko testua txutzerakoan, bizitasunak eta arintasunak testuaren ezinbesteko ezaugarri izan behar baitute hasieratik”.

2. *abiadura ezberdinean*

a. erritmo-ziklikoa ————— leloa

Aholku praktikoak ERRITMOA

- ahalik eta motelen irakurri lehendabizi
- gero, ahal den azkarren baina silabak ongi ahozkatuz
- irakurri baita erritmo biak tartekatuz. Hiru aukerok egin ondoren, nabaria izango da aldaketa.

3.4. **JARRERA**

Eragina dauka entzulearengan esatariaren jarrerak, dudarik gabe. Jarrera lehorra izan edo irribarretsua izan, ez dio ez batarekin ez bestearekin lagunduko aditzen dagoenari testuaren esangura osoa eta baliabide guztiak jasotzen, alde ezkorrak zabaltzen dutelako horrelako jarrerek. Lehorrak distantzia eta tartea jarriko du entzulearen belarrarian eta irribarretsua sinesgarritasuna kenduko dio esaten duenari eta esaten denari.

Kidetasunez aritzea da helburua lokuzioan, gehiegizko edo itxurazko gertutasunean erori gabe, kontrako ondorioak eragin baititzake. Horregatik esan ohi da, zein tonu erabiltzen den, nolako intentsitatearekin hitz egin den, halako jarrera nabari zaiola esatariari, jarrera psikologikoa azaleratzen zaio eta entzuleak berehala nabarmentzen du.

Aholku praktikoak JARRERA

- hitzaldi magistrala balitz bezala irakurri
- ondoren, senitarteko elkarrizketan modura aritu

Aipatu diren aholku praktikoak, ahal dela, testu berarekin egitea komeni da, eta aipatutako ordenan, gainera. Zein eragin duten ikusteko, bi grabazio egitea gomendatzen da. Bata ariketak egiten hasi aurretik, eta, egin ondoren, bestea, bien artean zein aurrerabide egin den ohartzeko.

Esataria naturaltasunez ari dela nabaritzen badu entzuleak, orduantxe esan daiteke lortu duela komunikazioa irratiko zein telebistako kazetari-esatariak. Eta arriskua dago bat-batekotasunarekin edo inprobisazioarekin nahasteko, ez dira gauza bera eta. Naturaltasuna, testu-gertaketan lan handia egin ondoren datorrena da, eta lan horretan oinarritzen da. M. Gregory-k dioen bezala (1978), “idatzitako itxurarik ez duen testua esatea”, “idatzizko itxurarik ez duen testua esatea” horixe lortzea da gakoa, besterik gabe.

3.5. ISILUNEAK ETA ETENAK

Irratiaren osagaietako bat isiltasuna da, musika, hitza edo efektuak diren bezala. Isiluneak garrantzizkoak dira mezua ondo ulertzeko. Esatariak erabakiko du noiz egin eta zertarako erabili isilune bakoitza hitz artean eta esaldi artean.

Manu Arrasatek (1992:148) zera dio:

“...Mintzaldian bi eratako etenak agertzen dira: mintzaldiari berari dagozkionak (entonazioari eta esanahaiari lotuak) eta zalantza eta erraztasun eza salatzen dituztenak. Lehendabizikoak ezinbestekoak diren bitartean bigarrenak, jakina, ahalik eta gitxienetan egingo ditugu mintzaldia astundu eta entzulea urduri jarri baitaiteke”.

Aurrerago esana da unitate gramatikalaz gain unitate fonikoak daudela. Arnasketak indartu egingo ditu unitateok eta puntuazioak lagundu, nahi den unean hitz egiteko edo isiltzeko. Unitate fonikoak apurtzen badira, entzulea berehala konturatuko da testua traketsa dela, eta kosta egingo zaio batzuetan ulertzen, hitzak eta esaldiak apurtu egin daitezkeelako. Huertas eta Perona-k diote ez dela nahastu behar unitate fonikoak apurtzea eta esatariak daukan aukera nahi duenean intentsitate gehiagorekin hitzen bat ondorengotik bereizteko markatzea. Enfasia, beraz, pausa txikia gehi intentsitatearekin lor daiteke. Manu Arrasatek ere (1992:151) horrela aipatzen du etenaldiak duen indarra testua ulergarriagoa egiteko:

“...Etenaldi eta tono-aldaketen bitartez, esaldiak elkarrengandik bereizi eta esaldi barneko osagarriak azpimarra eta indar daitezke. Behar den tokeitan behar bezalako etenaldiak eginez osatzen da esaldi-andanaren ahozko antolaketa”.

Irratirako testuak ez dira gramatikazko unitateak, soilik. Areago, unitate fonikoak dira gehienbat. Beraz, esaldiak ahoskatzerakoan, arnasketa kontuan edukitzea komeni da eta **pausak** non eta nolakoak egiten diren ere arreta jarri behar da. Pausak bi helburu nagusi ditu:

- Alde batetik, informazioa jasotzen laguntzeko balio du.
- Eta bestetik, hitzari indarra ematen dio, erresonantzia ematen dio.

Pausa baten ondorengo esaldiaren hasierari adi egongo gara eta markatu egingo dugu geure erara, isiltasuna maneiatur. Nor ez da gogoratzen Jesús Quintero kazetari andaluziarrarekin. “El loco de la colina” Sevillako irratian egiten zuen gaueko programan elkarrizketak egiten zituen eta isiltasuna zen informazio-iturri nabarmenetakoa Quinterorentzat. Isilik geratzean, elkarrizketatuari ezinegona sartzen zitzaion erantzun ondoren, eta berriro hasten zen hitz egiten, nerbioak eragindako informazio aberatsa eskainiz. Komunikazio-bide eraginkorra lortzen zuen entzulearentzat, dudarik gabe. Audientzia handia izan zuen aipatutako programa hark.

Publizitate-testuetan nahiz dramatikoetan garbi dago isiluneak errekurtsio espresibo izugarria duela eta komunikazio-erreminta indartsua bilakatzen dela, pertsuasioarekin, emozioa piztuz, oro har hitzaren erretorika gisako figurak sortuz. Albistearen lokuzioan gaudenez, neurri txikian erabiliko dugu, gehiegikeriak beste generoetara garamatzalako.

Terrón autorearen tesian oinarrituz, Arturo Merayo-k eta Carmen Perez-ek (2001:36) pausak eta isiltasunak nabarmentzen dituzte. Hiru segundo azpikoak eta hortik gorakoak, hurrenez hurren. Pausak albisteetarako erabiliko ditugu gehienbat, eta isiluneak beste generoetako utziko ditugu. Isiltasunak mezu semantiko gehiago izan arren, ez da gutxietsi behar pausaren egitekoa albistearen testuaren barnean.

Balsebre-k dio ez gaudela ohituta gure gizartean isiltasunarekin bizitzen eta entzuleak ere ez dakiela etekinik ateratzen isiltasunari, baliorik ematen ez diolako.

3.6. *ARNASKETA*

Toki honetaraino helduta, ezin utziko dugu alde batera lokuzioan hain leku gorena hartzen duen arnasketa. Arnasketa ahotsarekin batera doa eta denok dakigu airea botatzea eta hartzea dela, gorputzera barneratu eta kanporatzearekin batera doan kontua dela. Hor ditugu kantariak, sopranoak eta baritonoak hainbat denboran ahotsari eutsi eta gora-beherakoak eginez, arnasaren laguntza medio, edonork baino askosaz gehiago irauten dutenak arnasa sakon hartuta.

Teknikak erabiliko ditugu guk ere, kantariak erabiltzen dituzten modura. Ahoskeran, intonazioan, erritmoan eta jarreran horixe egin dugu, eta arnasketarloan esatariak lagungarri izango ditu bere lanerako, ahotsa lantzeko, hain zuzen ere.

Asko dira gaur egun arnasketa gai duten liburuak. Guk praktikora jo dugu eta gomendio batzuk ematera mugatuko gara. Lagungarri badira ere, ez dugu asmorik marrazkirik jartzeko, eta ahalik eta garbien jarriko dira zenbait adibide arnasketan ongi egiteko, ahotsari ekin behar baitzaio, nahi dugun indar eta doinuarekin irten dadin.

Yoga eta Erlajazioko fitxa didaktikoak erabiliko ditugu arnasketarako. Deba-goienako Euskara eta Kirol Zerbitzuek argitaratutako liburuxka hartu dugu oinarri. Monitore eta irakasleentzako Roman Agirrek (2003:13-19) talde baten izenean prestatutako fitxak dira aipatuko ditugun bakanak. Kazetariaren lana askotan eta askotan presakako lana izaten da. Azken orduko korrikaldiek eta estuasunek ez diote ezertan laguntzen ezta ezta ateratzen dugun ahotsari. Patxadarik gabeko uneotan egin ohi diren albisteak, zein telebistan edo irratan, ez dira onenak izaten.

Entzuleak berehala sumatzen du egokia ez den zerbait (tinbrea dela, erritmo bizia, tonu altuegia, arnasak eta tarreak gaizki eta estropezukoa eginak...) eta sentsazio bihurriak emango dizkiogu entzule horri egoera kaxkarretan bagabiltza lanean, behin baino gehiagotan gertatzen den bezala. Egoera horiek, ahal dela, aldatu egin behar dira, eta ezin badira, lagundu behintzat onik ataratzen. Ez da dudarik arnasketa ongi egiteak erabateko garrantzia duela ahotsarekin egingo dugun jokoan, azken emaitzan.

Hiru motatako arnasketak aukeratu dituzte *Yoga eta Erlajazio* liburuko egileek: Sabel-arnasketa edo arnasketa diafragmatikoa alde batetik, sahiets aldeko arnasketa edo erdikoa bestetik, eta arnasketa klabikularra edo goikoa hirugarrenik. Beste hitzetan esanda, tripako arnasa, birikietakoa eta lepokoa dira, hurrenez hurren. Ondorengo hitzok ez zaizkigu gaizki etorriko lanean, aplikatu ditugun teknikak justu testua grabatu aurretik, entzuleari esaten diogun unea lasai hartze aldera.

3.6.1. Sabel-arnasketa edo arnasketa diafragmatikoa

a) Diafragma

Diafragma ganga itxura duen muskulu bat da, gorputz-enborra bi zatitan banatzen duena:

- goialdekoa edo torazikoa
- behealdekoa edo abdominala: sabeleko erraiak dauden tokia

Diafragma bi barrunbe horien artean mugitzen da.

Arnasketaren mekanismoa

Labur azalduta, honako hau da arnasketaren mekanismoa: diafragmaren zuntzak uzkuratzen direnean, diafragma bera jaitsi egiten da, eta, ondorioz, kutxa torazikoaren bolumena handitu egiten da. Horrek kanpoan dagoen atmosferakoa baino presio txikiagoa sortzen du, eta airea biriketian sartzea ahalbidetzen du, hau da, arnasa hartzea.

Diafragma erlaxatzen denean, gora joaten da, eta une horretan toraxak presio handiagoa jasaten duenez, biriketako airea kanporatzea eragiten du, hau da, arnasa botatzea.

Horrez gain, barrunbe torazikoan eta abdominalean, txandaka, izaten den presioaren gora eta behera horrek odol-zirkulazioa ere martxan jartzen du, zain-odola (zikina) biriketara bultzatuz, garbi dadin, eta arteria-odola (garbia) biriketatik organismora bidaliz. Beraz, diafragmak ez du bakarrik airearen zirkulazioa ahalbidetzen, baita odol-zirkulazioa ere.

c) Teknika

Etzanda jarri eta ipini ezazu esku bat urdailaren ahoaren gainean, sabelalde edo abdomenaren mugimendua nabaritzeko.

Hustu itzazu biriak, jarraian arnasa har ezazu astiro baina sakonki, eta pentsamenduarekin bidal ezazu airea eskua jarrita duzun lekurantz, sabelerantz. Nabari ezazu alderdi hori nola puzten den poliki-poliki. Jarraian, arnasa bota astiro-astiro, eta sentitu nola jaisten den sabelaldea.

Arnasketa diafragmatikoa oso-oso garrantzitsua omen da. Menperatzea behar-beharrezkoa omen da adituen ustetan, eta, horretarako, praktikatu eguneroko, harik eta menperatzea lortu arte.

Entzun izan dut behin baino gehiagotan ezen sabeleko arnasa erabiltzen dugula jaiotzen garenean eta haurtzaroan, gorputzari egokien datorkiona omen delako edo. Baina urteak joan ahala, gaztetatik eta ondoren ere bizio txarrak hartzen omen ditugu gizakiok arnasketan, biriketatik jaso eta botatzen dugulako arnasa gehienbat, eta hortik bakarrik egitea ez delako komeni, gure lanerako behintzat, ahotsarekin jarduteko eskas gelditzen delako biriketako arnasketa, orain ikusiko dugun modura.

3.6.2. Saihets aldeko arnasketa edo erdikoa

Eserita jarri eta ipini itzazu eskuak bularraren alboetan, saihetsen aldean. Arnasa hartu poliki-poliki eta bidal ezazu airea saihetsen aldera. Ohar zaitetz nola ari diren aldentzen eskuak elkarrengandik kutxa torazikoa zabaldu ahala. Jarraian, bota ezazu arnasa sudurretik, hori ere motel-motel, eta ikusi nola elkartzen diren esku biak.

Arnasketa-mota honekin saihtsen artean dauden muskuluen lana hobetu eta biriken erdi aldea aireztatu egiten da.

3.6.3. Arnasketa klabikularra edo goikoa

Hirugarren motatako arnasketa ere labur-labur aipatuko dugu, gero, ondoren, arnasketa konpletoena edo osatuena dela adierazteko.

Jarri eserita eta ipini ezazu esku bat bularraren goialdean, lepauztaiaren gainean. Arnasa hartu poliki-poliki eta bidal ezazu biriken goiko aldera, kokotsarekin bularra ukitzera joango bazina bezala. Sorbaldek erlaxatuta egon behar dute. Arnasa bota eta nabarituko duzu nola jaisten den bularra hasierako posizioraino.

- Arnasketa abdominala oso lasaigarria da, sabelaldeko organoetan masaje onuragarri bat ematen du eta idorreriaren aurka egiten du.
- Saihets aldeko arnasketa eta arnasketa klabikularrak torax aldeko musku-luak indartu eta biriken bolumena handitzea dakarte, eta hori biriketako ehunentzat oso onuragarria da. Hiru motatako arnasketa horiek ongi menperatzea oso egokia da arnasketa osoa egin ahal izateko.

Kontua zera da, biriketako arnasa erabiltzen badugu gehienetan, abdominalera pasatu beharko dugu, lasaigarriagoa delako eta azken nerbioei eusteko erabakigarria delako zenbait ariketa egitea. Yogien arnasketa nagusia, irakurleak horrez gero antzeman duen bezala, esandako hiru arnasketak bat egitea lortzea da. Tripakoa erabiltzearekin konformatuko gara gu lehendabiziko pauso modura. Biri- ketatik hartzeko ohitura aldatu eta behe aldeko organoekin, diafragma mugituz, egingo ditugu hemendik aurrera ariketok.

4. Azken hitza

Irratian eta telebistan ematen diren albisteak ikus-entzulearentzt errazak eta berehala ulertzeko modukoak egitea, idaztea eta esatea nola lortu izan da, hasiera-hasieratik, liburu honi jarri diogun muga.

Ikus-entzulearentzat idazteak dituen berezitasunak markatu ditugu lehendabizi, ahozkotasuna aurrenekoa. Eta ahozkotasuna izan dugu hizpide bigarren zatiaren atarian ere. Prentsarako egindako euskara-ereduarekin jarraitzen dugu oinarrian kazetariok. Arrazoi edo zutabe izan da ideia hori liburua egiteko, ikus-entzunezko kazetaritzan paper idatziaren birusa hain zabaldua dagoela kontuan hartuta, hain zuzen.

Idazle eta irakasle batzuen iritzi adierazkorrak ekarri ditugu, ahozkotasuna zein alboratuta dagoen ikusteko kazetarien artean. Horren ondoren, zuzena da euskarak komunikaziorako balio ez izatea, euskara hori entzulearen belarrira egiten ez delako.

Esateko, baina, idatzi beharra dago aurretik, testua ondo prestatzea komeni da, esateko izango den testua dela jakinda. Era horretatik begiratuz gero, ikasleen eskuliburu honek akatsa du zati honetan. Irratiari eta telebistari dagokienez, guk nahi adina adibiderik ez da lortu, EITBren zuzendaritzaren laguntzarik izan ez dugulako. Ondo esanak eta oker erabilitako adibideak baitira eskuliburuaren material funtsezkoa, baina, hitzaurrean esan bezala, egile honek, irakurle, badu itxaropenik hurrengo ediziorako akats hori konpontzeko.

Ahozkotasunean idatzitako testua zain dago orain noren ahotan jarriko, esataria dator letrei ahotsa ipintzera, musika ipintzera nahi baduzu. Halako intonazioa erabiliko du, halako erritmoa, halako etenak egingo ditu bestaldean entzuten ari denaren belarrietara zuzen eta eroso hel dadin.

Eskuliburu askotan, idazketa eta lokuzioa, bakoitza bere bidetik doaz, baina guk elkar uztartuta ikusten ditugu, ezinbestekotzat jotzen ditugu bat bestearekin lotuta egotea, batak besteari eraginez, gainera. Halaber, nahiago izan du egile honek osotasunean elkartu aipatu ditugun zatiok, ikus-entzunezko lengoia, idazketa eta lokuzioa. Idazketak bakarrik merezi du propio irrati-telebistari dagokion

arlorako azterketa egitea, lokuzioak eskatuko lukeen bezala. Eskuliburu labur honetan hirurak bat egiteko asmoa hartu dugu. Bete dugun edo ez, zeure eskutan uzten dugu, ikasle-irakurle.

5. Bibliografia

- Agirre Beitia, R. (2003): *Yoga eta Erlajazioa. Monitore eta irakasleentzako fitxa didaktikoak*, Debarroko Euskara eta Kirol Zerbitzuak, Oñati.
- Alberdi, X. eta Sarasola, I. (2001): *Euskal Estilo Libururantz*, Bilbo: EHU/UPV
- Alsius, S. (2000): “Sobre l’ ús del complement de temps a la ràdio i la tele-visió informatives”, *Periodística*, **9**, UPF-Institut d’estudis catalans, Bartzelona, 47-50.
- Aranbarri, I. (2001): *Hitzak eta Giltzak*, Alberdania, Donostia.
- Arrasate, M. (1992): *Euskarazko Albistegietarako Esku-liburua*, EITB, Bilbo.
- Balsebre, A. (1996): *El lenguaje radiofónico*, Cátedra, Madril.
- Barea, P. eta Montalvilho, R. (1992): *Radio: Redacción y guiones*, UPV-EHU, Bilbao.
- Berria egunkaria 2004. 04.11 (14 or).
- Block, M. eta Durso, J. (1998): *Writing News for TV and Radio*, Mervin Block, Chicago.
- Bostak bat (1988): *Sinonimoen hiztegia. Antonimoduna*, Adorez 3, Bilbo.
- Boyd, A. (1997, 4th edition): *Broadcast Journalism. Techniques of Radio and TV News*, Focal Press, Oxford.
- Cebrián Herreros, M. (1978): *Introducción al lenguaje de la televisión. Una perspectiva semiótica*, Pirámide, Madril.
- , (1995): *Información audiovisual: concepto, técnica, expresión y aplicaciones*, Síntesis, Madril.
- Crook, T. (1998): *International Radio journalism*, Routledge, London and New York.
- Diaz Noci, J. (2000): *Informazio Generoak*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Argitalpen Zerbitzua, Leioa, 48-59.
- Dimaggio, M. (1992): *Escribir para televisión*, Paidós Comunicación, Bartzelona.
- Egaña, A. (2004): *Hogeiabina*, Ariadna, Donostia.
- Esnal Ormaetxea, E. (1991): “Ahozko euskaratik kazetaritzako euskarara”, Euskal Kazetarien Jardunaldiak, Gasteiz: Eusko Jaurlaritzua.
- Euskaltzaindia (1990): *Euskal Gramatika. Lehen Urratsak –III- (Lokailuak)*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , (1998): “Euskara Batuaren Ahoskera Zaindua” *Euskara*, **43**, 485-490.
- Euskarazko Kazetaritzaren I Kongresua (2004): Azaroaren 9tik 12ra. www.berriammkmm

- Findhal, O. eta Höijer, B. (1985): "Some Characteristics of News Memory and Comprehension". *Journal of broadcasting & Electronic Media*, 29. lib., 4, 379-396.
- Frost, Ch. (2002): *Reporting for journalists*, Routledge, London.
- Garmendia, E. (2004): "Euskal kazetari modernoaren pausajea: ukapenetik izatera" Euskarazko Kazetaritzaren I Kongresua, Bilbo, [Azaroaren 9tik 12ra] .
www.Berria.info/kongresua/ponentziak.php
- Garzia, J. (2004): "Euskara Komunikatiboa", Euskarazko Kazetaritzaren I Kongresua, Bilbon, 2004.11.9-12 www.berria.info/kongresua/ponentziak.php
- González Requena, J. (1988 a): *El discurso televisivo: espectáculo de la posmodernidad*, Catedra, Madril.
- , (1988 b): *El espectáculo informativo*, Akal, Madril.
- Gregory, M. eta Carroll, S. *Language and situation*. London: Routledge and Kegan Paul, 1978.
- Gutierrez Paz, A. (2000): *Irratirako idazketa eta gidoigintza*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo.
- Hartley, J. (2000): *Los usos de la television*, Paidós Comunicación, Barcelona.
- Hills, G. (1987 -3. Ed): *Los informativos en radiotelevision*, IORTV, Madril.
- Huertas A. eta Perona J. J. (1999): *Redacción y Locución en medios audiovisuales: la radio*, Bosch Comunicación, Barcelona.
- Isasmendi, I. (2000): *Nire denborako ibilerak*, Azkoitiako Udala, Azkoitia.
- Kazabon, A. eta Mendizabal, M. (1993): "Ahozkotasuna eta Hizkuntza", *Jakin*, 75, 118-119.
- Larrinaga Larrazabal, A. (2001): *Hizkuntza aldaerak Telebistan*, Euskaltzandiaren XV. Biltzarra.
- , (2004): *Egokitasuna eta kalitatea euskarazko testuetan*, Euskarazko Hobekuntza Ikastaroak, EHU, Leioa.
- Léblanc, G. (1987): *Le monde en suspens. Treize heures/ vingt heures*, Hitzeroth, Marburg.
- Lekuona, J. M. (1988): "Erdi-ahozkotasunaren literatur estiloaz" *Euskera*, XXXIV 2, (17-44), Euskaltzaindia, Bilbo.
- Lewis, C. (1994): *El reportaje por television*, Publicafics, Mexiko.
- Lopetegui, E. (1993): *Hizkuntza zuzen erabiltzeko arau eta proposamen-bilduma*, Eusko Jaurlaritzak, HABE, Vitoria-Gasteiz.
- Martinez-Costa, M. P. Coord. (2002): *Informacion radiofonica*, Ariel Comunicación, Barcelona.
- Mayeux, E. P. (1996, 2nd edition): *Broadcast News. Writing and Reporting*, McGraw Hill Education, Ohio.
- Merayo Pérez, A. eta Pérez Alvarez, C. (2001): *La magia radiofónica de las palabras*, Librería Cervantes, Salamanca.
- Mizraji, P. eta Caro, S. (2003): "Retórica de la imagen"
www.isopixel.net/recursos/retorica.rtf

- Muñoz, J.J. eta Gil, C. (1986): *La radio. Teoría y práctica*, IORTV, Madrid.
- Oliva, L. eta Sitja, X. (1996): *Las noticias en televisión*, IORTV, Madrid.
- Palazio, G. J. (2000): *Irratibidearen Barrunbean Zehar*, Udado Euskal Unibertsitatea, Bilbo.
- Pereira Garza, M. (1992): "La percepción auditiva de la noticia radiofónica. Una investigación experimental", *Telos*, **28**.
- , (1998): *La redundancia en la noticia radiofónica estricta*, UAB [Doktore-tesia], Bartzelona.
- Pérez, G. (2003): *Curso básico de periodismo audiovisual*, EUNSA, Iruñea.
- Prado, E. (1985): *Estructura de la información radiofónica*, Mitre, Bartzelona.
- Quiñones, C. (1997): *El cuidado de la voz*, Escuela española, Madrid.
- Reese, S. D. (1984): "Visual-Verbal Redundancy Effects on Television News learning" *Journal of Broadcasting*, 1984 winter, 28. lib., **1**.
- Rich, C. (1997, 2nd edition): *Writing and Reporting News*, Wadsworth, Belmont California.
- Rodero, A. E. (2002): "El sentido y la belleza melódica del mensaje informativo radiofónico o cómo entonar las noticias en la radio", *Comunicación y Sociedad*, XV. lib., **2**, (115-145), Iruñea.
- , (2003): *Locución radiofónica*, IORTV, Madrid.
- Roglan, M. eta Equiza, P. (1996): *Televisión y lenguaje*, Ariel Comunicación, Bartzelona.
- Rubio, J. (2002): *Euskararen gorabeherak*, Alberdania, Donostia.
- Ruge, P. (1983): *Prácticas de periodismo televisivo*, EUNSA. Iruñea.
- Russell, F. (1997): *Getting into Broadcasting*, Trotman, Richmond.
- Sanabria, F. (1994): *Información audiovisual*, Bosch Comunicación, Bartzelona.
- Santiago Gervós de, J. (2001): "Retórica, sociedad y comunicación", *Logo. Revista de Retórica y Teoría de la Comunicación*, **2**.
- Santos Diez, M. T. (2004): *Periodismo radiofónico*, Argitalpen Zerbitzua, EHU, Leioa.
- Sarasola, I. (1997): *Euskara batua ajeak*, Alberdania, Donostia.
- Stein, R. S. (2001): "Legitimizing TV journalism in 60 minutes: The ramifications of subordinating the visual the primacy of the word", *Critical Studies in Media Communication*, Issue 3, 18. lib., Annandale.
- Thibault-Laulan, A. M. (1973): *Imagen y Comunicación*, Fernando Torres, Valentzia.
- Tubau, I. (1993): *Periodismo oral*, Paidós, Bartzelona.
- Tuggle, C.A.; Carr, F. eta Huffman S. (2004, 2. arg.): *Broadcast News Handbook*, McGraw Hill, New York.
- Tuson, J. (2001): *Una imatge no val més que mil paraules*, Empúries, Bartzelona.
- Urrujolegi, J. (1999): *Sinonimoen kutxa*, Elhuyar, Donostia.
- Uztapide, M. (1975): *Lengo egunak gogoan*, Auspoa, Donostia.

- Wright, C. (2002): *Broadcasting. Introduction to radio and televisión*, in Frost Christ (ed). Reporting for journalists, Routledge, London
- Zuazo, K. (2000): *Euskararen sendabelarrak*, Alberdania, Donostia.
- Zubimendi, J. R. eta Esnal P. (1993): *Idazkera-liburua*, Eusko Jaurlaritza, Kultura Saila, Gasteiz.
- Zupiria, B. (2004): “XXI. Mendeko EITB: jomuga berria. Euskarazko kazetaritzaren zailtasun eta erronkak”, Euskarazko Kazetaritzako I Kongresua, Bilbo, [2004ko Azaroak 9-12]. [www. Berria.info/kongresua/ponentziak.php](http://www.Berria.info/kongresua/ponentziak.php)

Kazetaritza Sailean argitaratu diren beste liburu batzuk

Semiotika eta masa-komunikazioa. Panorama europarra

Joxe Inazio Basterretxea eta Marian Gonzalez
1997an argitaratua
ISBN: 84-86967-84-8

Komunikazioaren ikerkuntzarako metodologia

Iñaki Zabaleta Urkiola
1997an argitaratua
ISBN: 84-86967-85-6

Komunikazioaren eta informazioaren oinarriak

Jose Inazio Basterretxea
1997an argitaratua
ISBN: 84-86967-87-2

Kazetari-I@na Euskal Herrian

Txema Ramirez de la Piscina
1998an argitaratua
ISBN: 84-86967-94-5

Irratibidearen barrunbean zehar

Gorka Jakobe Palazio
2000n argitaratua
ISBN: 84-8438-005-10

Irratirako idazketa eta gidoigintza

Arantza Gutierrez Paz
2000n argitaratua
ISBN: 84-8438-008-4

Hedabideak eta Euskal Herria

Nor ikerketa-taldea
2000n argitaratua
ISBN: 84-8438-010-6

Ekoizpena eta errealizazioa

Arantza Gutierrez Paz
2001ean argitaratua
ISBN: 84-8438-019-X

Kultura-aniztasuna eta gizarte-komunikazioa

Jose Inazio Basterretxea Polo
2002an argitaratua
ISBN: 84-8438-026-2

Informaziorako dokumentazioaren oinarriak

Teresa Agirreazaldegi Berriozabal
2002an argitaratua
ISBN: 84-8438-029-7

Ikus-entzunezko informazioaren teknologia

Iñaki Zabaleta Urkiola
2002an argitaratua
ISBN: 84-8438-032-7

Euskal irratigintzaren historia

Arantza Gutierrez Paz
2002an argitaratua
ISBN: 84-8438-0031-9

Informazioaren teoria eta teknika irradi eta telebista digital eta analogikoan

Iñaki Zabaleta, Jexuxmari Zalakain
2004an argitaratua
ISBN: 84-8438-050-5

Programaziogintza irradi-telebistan

Arana Arrieta, Edorta
2004an argitaratua
ISBN: 84-8438-055-6

Kazetaritza Sailean Uztaro aldizkarian argitaratu diren artikuluak

Analisi sintomatikoa eta politika nazionala
Agirre, J. Kolektiboa, *Uztaro* **23**, 65-86.

Euskarazko prentsa elkarlanerako estrategien bila
Aiestaran, A., *Uztaro* **49**, 45-57.

Iritzi publikoa, iritzi publikatua eta publikoaren iritzia: hedabideen eragina euskal politikagintzan
Amezaga, J.; Arana, E.; Iturriotz, A.; Martín, R., *Uztaro* **22**, 41-57.

Kale-borroka Euskadiko prentsan. ETaren su-etenaren garaian, aurretik eta ondoren (1997-2000)
Andonegi, A.; Azurmendi, I.; Osa, M., *Uztaro* **43**, 87-103.

Telebista-albistegiak eta errealtatearen errepresentazioa
Arana, E., *Uztaro* **5**, 47-57.

Telebista-albistegiak: *diversitas inter pares*
Arana, E., *Uztaro* **19**, 41-54.

Tokian tokiko telebistagintzaren programazioa, ordainsariak eta erronkak
Arana, E.; Azpillaga P.; Narbaiza, B., *Uztaro* **46**, 61-80.

EEBB-etako kazeta azterketa
Armentia, J. I., *Uztaro* **6**, 89-97.

Euskal Herriko egunkarien irudi berria
Armentia, J. I., *Uztaro* **11**, 37-46.

Kazetarien tipologiarako zenbait ohar
Azkargorta, A., *Uztaro* **6**, 99-109.

Egia eta egiantzekotasuna. Prentsa Euskadin
Azkargorta, A. eta Xamardo, N., *Uztaro* **0**, 37-46.

Herri mugimenduak eta komunikazio prozesua
Azkargorta, A. eta Xamardo, N., *Uztaro* **3**, 77-85.

ПРАВДА eta ИЗВЕСТИЯ sobietar egunkariak
Basterretxea, J. I., *Uztaro* **8**, 63-91.

Kartel politiko sobietarra: propaganda eredu baten azterketa eskripto-ikonikoa
Basterretxea, J. I., *Uztaro* **17**, 85-107.

Ulertaraztaile kolektiboa: interpretazio-eredu mass-mediaticoa
Basterretxea, J. I., *Uztaro* **24**, 49-58.

Masa-komunikazioaren funtzio eta pragmatika sozialak identitateen eraikuntzan
Basterretxea, J. I., *Uztaro* **29**, 39-50.

Hizkuntza eta hedabideak: prentsa idatziaren kasua
Basterretxea, J. I., *Uztaro* **39**, 63-74.

Euskarazko herri-aldizkariak eta teknologia berriak
Camacho, I., *Uztaro* **31**, 85-100.

Euskarazko herri-aldizkarien funtzioak hirugarren milurtekoaren atarian
Camacho, I., *Uztaro* **43**, 67-85.

Euskal Preso politikoaren informazioa Nafarroako egunkarietan
Castañeda, K., *Uztaro* **38**, 43-58.

Euskal informazio-kazetaritza abertzalea: *Euzkadi* eta *Euzko* 1913-1934
Díaz, J., *Uztaro* **15**, 81-95.

Euskal komunikabideak Interneten
Díaz, J.; Meso, K., *Uztaro* **27**, 25-32.

Kazetaritza buruzko lehen doktore-tesia, euskaratua
Díaz, J., *Uztaro* **50**, 59-75.

Semeiotike tekhne
Erzila, J. M., *Uztaro* **10**, 85-94.

Zuzeneko marketing-a, enpresa berrirako disziplina
Etxebarria, J., *Uztaro* **4**, 85-101.

Emakumearen irudia aldizkari femeninoetan
Expósito, M., *Uztaro* **13**, 87-105.

Alkoholaren kontrako kanpainak: edan-neurriaren bila marketingaren bidez
Expósito, M., *Uztaro* **16**, 79-97.

Zurumurraren mekanismoak. Argelgo mahaiaren kasua
González, M., *Uztaro* **1**, 115-123.

Tokiko irratia, herri-partaidetasunaren guneak
Gutiérrez, A., *Uztaro* **18**, 41-48.

Iratia erronka digitalaren aurrean
Gutiérrez, A., *Uztaro* **32**, 35-47.

Irratiak eta internet bat eginda, hedabide erraldoien aurrean
Gutiérrez, A., *Uztaro* **48**, 55-66.

Euskal gatazka, prentsaren portaera eta herritarren iritzia (1998-2001)
Idoigaga, P.; Ramirez de la Piscina, Tx., *Uztaro* **42**, 85-101.

Perpauz adjetibalak albisteetako testuetan
Larrinaga, A., *Uztaro* **8**, 53-61.

Iraganeko jazoerak zelan hurbildu narrazioan eta albisteetan
Larrinaga, A., *Uztaro* **16**, 99-108.

Fikzio poliziakoaren logika, gaur eguneko irudian
López, E., *Uztaro 0*, 47-84.

Euskal Telebista, Golkoko gerran
Martín, R. M., *Uztaro 3*, 69-75.

Irrati modernoaren testuinguru teknologizatua
Murelaga Ibarra, Jon, *Uztaro 51*, 65-80.

Euskarazko publizitatea prentsan
Ogiza, J., *Uztaro 7*, 97-109.

Euskal komunikabideetako euskara
Palazio, G. J., *Uztaro 1*, 105-114.

Exotoponimiazko problemak kazetagitzean
Palazio, G. J., *Uztaro 7*, 77-95.

Ziberguneak: komunikazioguneez haratago (III. milurtekoko enpresa multimediatikoak)
Palazio, G. J., *Uztaro 32*, 49-57.

Kable bidezko telebista Hego Euskal Herrian
Peñafiel, C.; Zabaleta, I.; Agirreazaldegui, T.; Xamardo, N., *Uztaro 28*, 79-88.

Birmoldaketa digitala
Peñafiel, C., *Uztaro 32*, 59-68.

Politikariak-kazetariak: boterearekiko lilura
Ramírez, Tx., *Uztaro 3*, 87-96.

Masa-hedabideen efektuen inguruko zenbait xehetasun
Ramírez de la Piscina, Tx., *Uztaro 21*, 68-78.

Drogak eta komunikabideak. Fenomenoaren eguneroko eszenifikazioa eta irudikapen
soziala
Rekalde, A., *Uztaro 50*, 77-87.

Informazioaren iraultza
Swerdlow, J. L., [Itzul.: Xabier Artola], *Uztaro 17*, 169-177 [Jokin Zaitegi Itzulpen Laburren
Sariketa].

Hurbiltasun-zatidura irrati-telebistako kazetaritzan: praktika desegokia
Zabaleta, I., *Uztaro 14*, 49-60.

Prensa nazionala eta prentsa lokala
Zalakain, J. M., *Uztaro 12*, 55-65.

EGUNKARIA itxi dute, baina proiektua bizirik dago
Zalakain, J. M., *Uztaro 45*, 29-69.